

శ్రీ
సీతారామతానామ

Account
28199

గ్రంథకర్త :

రసప్రియ

శ్రీరంగాపురం పోటేదార్ కేశవాచార్యులు, B A.,

28199

ప్రచురణకర్త :

ఎఫ్. రవిబాబు

భోజప్రచురణలు

ప్రథమ ముద్రణ : 1000 ప్రతులు

శ్రీరామ నవమి 1979

హక్కులు : రచయితవి

మూల్యం : రు. 5.00

ప్రతులకు :

ఎఫ్. రవిబాబు

C/o కె. సిహెచ్. నర్సయ్యగారు
న్యూస్ ఏజెంట్ ఆండ్ బుక్ సెల్లర్స్
కస్టోడియన్ - ఖమ్మం.

ముద్రణ : పై. వి. ప్రెస్, ఖమ్మం.

శ్రీ గాజు చిర్య దంపతులు

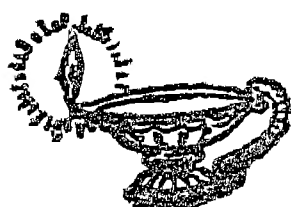
స మ ర్పణ

భక్తిరస ప్రధానముగా నే నీ చిరుపొత్తమును నా నేడ్చుకొంది
రచించి ఉడుత భక్తితో శ్రీ సీతారామచంద్రప్రభుడివ్య చరణార
విందములకు సమర్పించుకొనుచున్నాను.

“విశ్వశ్రేయః కావ్యం” అను సూక్తి ననుసరించి యీ కృతి
లోకై కక్షేమమున కుపకరించుగాక! లోకమునుండి వేరుకాని
నాకును, మీకును, సర్వజనులకును జగజ్జననీజనకులైన శ్రీ సీతారామ
చంద్రమూర్తులు మంగళములు ప్రసాదించుడు గాక! ఈ కృతి
సహృదయుల నలరించినచో కృతార్థుడనై నట్లు భావించును.

“సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు”

—ర చ యి త.

కృతజ్ఞతలు

అం ద్రప్రదేశ్ ఆస్థాన కవివర్యులు డా॥ దాశరథిగారిందలి పద్యములను చూచి అనందించి నా వెన్నుతట్టి నన్నెంతయు ప్రోత్సహించి, తమ అమూల్యాభిప్రాయ మిచ్చిరి. నా కవితా కుమారి సుప్రసిద్ధ మహాకవియు, ప్రజా కవియునైన శ్రీమాన్ దాశరథిగారి పీఠిక నలంకరించడం నా భాగ్యంగా భావిస్తున్నాను. వారికి వారి సహృదయతకు నా కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కృతులు.

పెద్దలు సాహితీ సామ్రాట్లు డా॥ దివాకర్ల వెంకటాచార్యుల వారిదివరకే నా భక్తి కావ్యముల రెండింటికి తమ అమూల్యాభిప్రాయముల నొసంగి నన్నెంతయు ప్రోత్సహించిరి. అభిప్రాయ రూపంలో వారు కురిపించిన చలువ నా చిరుకవితల కెంతో విలువ. వారికి నా వినయాంజలి పుటిస్తున్నాను.

విశ్వహిందూ పరిషదధ్యక్షులు, విద్యత్కమితులు శ్రీ యర్రం విశ్వనాథంగుప్తాగారి మైత్రీ వాత్సల్యం మరువరావిడి. శ్రీ గుప్తాగారు తమ అమూల్యాభిప్రాయమిచ్చుచే కాక పూవులు దిద్ది పుస్తకమును తమ వై. వి. ప్రెస్‌లో ముద్రించి యిచ్చినారు. కవిశ్రేష్ఠులైన శ్రీ శ్రేష్ఠిగారికి నా హృదయ పూర్వక కృతజ్ఞతలు.

గ్రంథ ప్రచురణానికై ద్రవ్యసహాయం చేసిన స్టేటు బ్యాంక్ ఆఫ్ హైదరాబాదు, ఖమ్మం బ్రాంచి వారికి మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను.

ఇందలి క్షేత్ర చారిత్రక వ్యాస రచనలకు సమాచారముతో తోడ్పడిన మిత్రులు విద్వన్ముఖులు శ్రీ కన్నెకంటి సత్యనారాయణగారికి మరియు శ్రీ కొదమసింహం సత్యనారాయణచార్యులవారికి నా ధన్యవాదములు.

నా కవితా రచనలకు శ్రద్ధాభక్తులతో శుద్ధప్రతులు వ్రాసిపెట్టి అల్ప వ్యవధిగల నా కెంతయు తోడుపడుచున్న నా చిరంజీవులకు, నా కవితలకు ప్రథమ శ్రోతయై నా రచనా వ్యాసంగంలో నా కెంతయు సుత్పాహము చేకూర్చి చేయూతనిచ్చు నా అర్ధాంగికి మరియు ముఖచిత్రమును ఇందలి ఇతర చిత్రములను వేసిన మా రెండవ చిరంజీవి రాజశేఖరునకు నా శుభాభినందనలు.

—రచయిత

‘రసప్రియ’

రససిద్ధి

అంధ్రప్రదేశ్ అస్థానకవి

‘కళాప్రపూర్ణ’

డా॥ దాశరథి

ఇప్పుం జిల్లాపరిషత్తువారు ప్రకటించిన గణాంక వివరముల పొత్తమును శ్రీ కేశవాచార్యులుగారు గ్రథనము చేసియుండిరి. అది 1976 సంవత్సరపు పొత్తము. మా జిల్లాకు సంబంధించిన సమస్త సమాచారము అచిరుపొత్తములో కేశవాచార్యులుగారు చేర్చినారు.

అందులో “భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ” అనే మకుటముతో కొన్ని మత్తేభములున్నవి. అవి చదివి వాటిలోని భావనాపటిమకు, దారాశుద్ధికి, రససిద్ధికి అచ్చెరువంది — తద్రచయిత పేరు తెలియజేయవలసిందిగా ‘రసప్రియ’ శ్రీ కేశవాచారిగారికి వ్రాసితినీ. కవి తామే అని తెలియజేయుచు, రామగిరి సీతారామచంద్రునిపై వారు చెప్పిన పద్యములు, భద్రగిరి సీతారామచంద్రునిపై చెప్పిన పద్యములు నాకు పంపిరి. సంస్కృతమున మత్తేభవృత్తము కలదుగాని, అది ఈ రూపమునలేదు. దాని ఛందస్సు వేరు. తెలుగు కవులు శార్దూలములోని మొదటి గురువును రెండు లఘువులుగా కూర్చి మత్తేభము చేసిరి. మత్తేభ వృత్తము నడకలో మత్తేభయానల నడకలోవలె ఏదో సౌగసున్నది.

హృద్యపద్య రచనాదురీణులైన శ్రీరంగపురం పోతేదార్ కేశవాచార్యులుగారు ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రణాళికా గణాంక శాఖాధికారులైన సాహిత్యేతర కార్య కలాపములలో నిమగ్నులయ్యును చక్కని “సీతారామచంద్ర తారావళి”ని రచించిరి. చందస్సు ప్రాచీనమయ్యును, భావములు ఆధునికములు. ఆధునిక భావములను ప్రాచీన చందమున చెప్పుటకు వీలగునని నా దృఢవిశ్వాసము.

“కవనంబందు నుతించినంతనె ప్రభూ! ఖమ్మమ్ము రప్పించుకొంటివి; భద్రాచలసీమ చేర్చితివి.....”

అన్నారొకచోట కవిగారు. భద్రాచలము ఖమ్మము మందలమున నుండుట ఆ మందలమువారి అదృష్టము.

“నవతా మానవతా నినాద జవితానందాను రాగామృతో
దృవ భావైక కళాప్రపంచ కవితా పద్మాల పూజింతురా”

అంటారొకచోట. రామభక్తి నవతను, మానవతను వలదనదుకదా!

“వనలక్ష్మీ దరహాస చంద్రికలతో పాల్యంచ విద్యుల్లతాం
గన.....”

ఖమ్మం జిల్లాకు చెందిన పాలవంచలోగల విద్యుదుత్పాదన కేంద్రాన్ని “విద్యుల్లతాంగన” అన్నారు కవిగారు. విద్యుల్లత అంగనయే కదా! విద్యుల్లత అంగనవలె ప్రమోదకరము, అప్పుడప్పుడు ప్రమాదకరము!

శ్రీ కేశవాచార్య కవిగారు నల్లగొండలో ఉద్యోగరీత్యా నివసించి యున్నప్పుడు “రామగిరి సీతారామ తారావళి” రచించిరి.

ఇదిగాక, “కనకదుర్గాష్టకము”ను ఈ సంపుటమున చేర్చినారు. ‘రామగిరి ప్రభ’లో క్షేత్రాది విశేషములను చెప్పిరి. భద్రగిరి క్షేత్రమును గురించి వ్రాసిరి.

“ఇది దుశ్శీలము చుప్పనాతివలె నెంతేనో నీతి పాటించు వా
రల వంచిండు, దురాక్రమించు కడగండ్లందెచ్చు:.....
.....దాని నరికట్టంజూడలేకున్న భూ
తలమందెక్కడి శాంతి?.....”

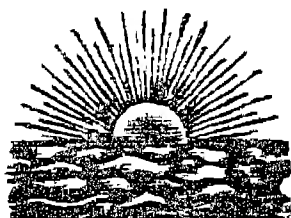
అని ప్రశ్నిస్తున్నారు కవిగారు. దుశ్శీలాన్ని అరికట్టవలెను. ఆ ఉద్య
మమున మనమందరము దూకవలెను.

మత్తేభము వెయ్యేండ్ల పాతది. కాని కొత్తగా కనిపిస్తున్నది కేశవా
చారిగారి పుస్తకములో. సూర్యుడు ఈ ప్రపంచమంత పాతవాడు. రోజూ
ఉదయిస్తాడు. మన జీవితాలలోనికి వెలుతురు తెస్తాడు. కనక ఎప్పుడూ కొత్తగా
ఉంటాడు. రవికి కవికి పాతపడటం అంటూలేదు.

నవ్యత్వాన్ని, మానవత్వాన్ని తమ కవితలో చూపిన “రసప్రియ”గారికి
అభినందనలు. నవ వత్సర శుభాకాంక్షలు!

హైదరాబాద్
1-1-1979

—దా శ ర థి

డా॥ దివాకర్ల వెంకటావధాని
ఎం.ఎ., పి.హెచ్.డి.

రిటైర్డ్ ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షులు,
ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం.
(ఆంధ్రప్రదేశ్)

మిత్రులు శ్రీ కేశవాచార్యులవారు రచించిన “దుర్గాష్టకము”ను,
“శ్రీ సీతారామ తారావళి”ని ఆద్యంతము విని యానందించితిని.
ఈ రెండింటియందు ప్రతి పద్యమున భక్తిభావము తొణికిసలాడుచున్నది.
పద్యములు ధారాశుద్ధి శోభితములును, నిర్దుష్టములునై భక్తులెల్లరు విత్య
సారాయణము చేయుటకు దగినట్లున్నవి. “శ్రీ సీతారామ తారావళి”లో
వారందందు వ్యక్తముచేసిన భావములుదాత గంభీరములై శ్రీ భద్రాద్రి
రామదాసు శతకమునందలి పద్యములను దలపించుచున్నవి. శ్రీ ఆచార్యుల
వారింకను ఉత్తమ కావ్యములు రచించి, ఆంధ్రీకభినవాంకృతులు
చేకూర్తురని యాశించుచున్నాను.

—దివాకర్ల వెంకటావధాని,
హైదరాబాదు.

- కవిభూషణ యర్రం విశ్వనాథంగుప్త
అమ్మంజిల్లా విశ్వహిందూపరిషత్‌ద్యక్షులు డి
'లెబగు తేజము' సంపాదకులు, ఖమ్మం.

రసప్రియ సార్థక విడుదాంకితులైన శ్రీ కేశవాచార్యులుగారు సరస కవితావిశారదులు. పద్య గేయ వచన కవితలు చక్కగా వ్రాయగల కవులు. వీరి పొదుపు గేయం జాతీయ పొదుపు ఉద్యమ గేయ పోటీలో ప్రథమ బహుమతి నందుకొన్నది. వీరికి భక్తికృతులు రచించడంతో ఎంత ప్రీతి కలదో ప్రగతి మూలక రచనలు చేయడంతోకూడ అంత మక్కువ కలదు. వీరిది సాంప్రదాయ కవిత్వము అయినా భావములు అద్భుతములు; విశ్వజనీనములు. వీరికవిత్వము ధారాళమై రసస్పష్టి భావసౌష్ఠవము కలిగి సరళ శైలిలో సాగుచుండును. అలతి అలతి పదములలో అనన్బధావముల నిమిద్దగల నేర్పరులు. అర్థగణాంకశాఖలో అసీనరు. విరాడంబరులు. గణాంకము వృత్తిగా కవనము ప్రవృత్తిగాగలవారు. అందుకేనేమో వీరి కవిత్వంలో వ్యర్థపదం కనబడదు. పదాలు తూచినట్లుండును.

ఈ తారావళి యందలి పద్యములు శ్రీ కవిగారి భక్తిభావమును కవితా కౌశలమును చాటుచున్నవి మచ్చునకొక పద్యమునుదహరింతును.

“ఏమేమీ? హడువిల్లువంచి మిథిలాధీశాత్మజన్ పత్నిగా
దీచున్ జేకొనినావ! అట్లయిన ఏదీమాతు నీశక్తి : నా
వ్యామోహంబను చాపమున్ విరచి నా అత్మేందిరాకన్య నా
త్యామోదాన వరించు.....”

ఇందలి వ్యామోహమును పదప్రయోగం గమనించదగినది. కవిగారు తమకు నుద్దేశించి చెప్పుకుంటూనే సమాజమునకై ధ్వని గర్భితంగా ప్రయోగించినారు.

శ్రీ అచార్యులవారికెంత కవిభావక్తి కలదో అంత భగవద్భక్తి సంపద్రాయ ప్రీతి కలదని ఈ కృతియే యిజువు చేయుచున్నది. చక్కని దైవస్తుతి పద్యము లతోపాటు ఇందు రెండు క్షేత్ర ప్రచారక వ్యాసములను చేర్చినారు. పుణ్యక్షేత్ర ములు మన హైందవ సంస్కృతికి పూర్వవైభవమునకు నిలయములు. క్షేత్రాత్మకమైన ఈ గ్రంథము దేవాదాయ శాఖవారిచే ప్రోత్సహింపదగియున్నది. శివకేశవులయందు వీరికి అభేదభావము కలదని వీరి దైవస్తుతి కృతులవలన తెలియుచున్నది.

ప్రతిభాయత్పత్తులుగల రసప్రియగారిట్టి మనోజ్ఞములైన కబ్బిములింకను రచించి ఆంధ్రభారతిని లెస్సగా అలంకరింపజేయగలరని ఆశించుచున్నాను.

యర్రం విశ్వనాథంగుప్త

మ న వి

వ్రా నాన్నగారైన శ్రీ కేశవాచార్యులుగారు ఉద్యోగరీత్యా వివిధ జిల్లాలలో పని చేస్తూండగా ఆ యా ప్రాంతపు విశేషాలను క్షేత్రాలను గురించి తమకున్న విరామవేళల్లో ఎన్నో కవితా రచనలు వ్రాసుకున్నారు. నల్లగొండ, ఖమ్మం జిల్లాలలో నున్నప్పుడు ఆధ్యాత్మిక చింతనతో వ్రాసుకున్న రచనలను ఈ పౌ త్తముగా గూర్చటమైనది.

ఇందులో ఈ శీర్షిక లున్నవి.

1. కనకదుర్గాష్టకము
2. రామగిరి సీతారామ తారావళి
3. భద్రగిరి సీతారామ తారావళి
4. కవితాంజలి
5. రామగిరి ప్రభ (వచనము)
6. భద్రగిరి క్షేత్రము (వచనము)

ఇట్టి రచనలెంకా కొన్ని అచ్చుకాక ఉండిపోయినవి. మా నాన్నగారి రచనలన్నియు ముద్రించి సహృదయులకు, సాహితీ ప్రేయులకు, భక్తిపరులకు అందజేయాలను కుతూహలంతో ప్రస్తుతం “సీతారామ తారావళి” అను ఈ దైవస్తుతి కావ్యాన్ని ఎస్. బి. హెచ్., ఖమ్మంవారి ఋణ సహాయంతో ముద్రించి తమ కరకమలాల కందించుచున్నాము. పాఠకులు సహృదయతతో తగు ప్రోత్సాహమొసంగి, ఇట్టి మరొక రచనా ముద్రణకు దోహదము కల్పింతురు గాక!

“సీతారామచంద్రప్రభా,” అను మధురాక్షర మకుటప్రభావమేమోకాని నాన్నగారు తమ ఆత్మానందముకొరకు ఈ మకుటముతో పద్యములింకనూ వ్రాస్తునేఉన్నారు. అవి శతక రూపమున వెలువడగలవు.

ఇట్లు,
ఎఫ్. రవిబాబు,
సోదరులు

ఓం

శ్రీ మత్పుర దేవతాయైనమః

రా మ గి రి క న క దు ర్గా స్ట కం

శ్రీ కారుణ్యపయోధినై త్రిభువనశ్రీరాజ్యధారేయవై
లోకైకావనవై జగజ్జననివై లోకోపకారంబు సు
శ్రీకాంతుల్ వెదజల్లుచున్ వెలయు నీ శ్రీపాదరాజీవముల్
దాకన్ మూర్ధము వాల్చితిన్ కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

ఓ కామేశ్వరి! ఓ శ్రితావనకరీ! ఓ సర్వలోకేశ్వరీ!
ఓ కారుణ్యవిలాసహాసలహారీ! ఓ దోషనాశంకరీ!
శ్రీకాంతుల్ విరజిమ్ము నీ చరణముల్ నేవింతు సద్భక్తి లో
కైకక్షేమకుభంకరీ! కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

ఓ కాత్యాయని! ఓ త్రిలోకజననీ! ఓ సర్వలోకావనీ!
ఓ కారుణ్యరసామృతోజ్వలధునీ! ఓ దైత్య సంహారిణీ!
నీ కారుణ్య మొకింత నాపయిని రానీ తల్లి! కై మోడ్తు ర
జైకార్యక్రమకారిణీ! కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

జై శార్దూలతురంగగామిని! జగత్ సౌభాగ్య సంధాయినీ,
 జై శర్వాణి! కృపాతరంగిణి! హరస్వాంతాబ్జభృంగీమణి!
 జై శూలాయుధఖండితాసురవనీ! జై పావనీ! నీ దయా
 రాశిన్ మమ్ముల దేల్చుచున్ కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

శ్రీ మన్మంగళ దాయకంబయి జగత్ క్షేమైక నిక్షేపమై
 జ్ఞామ క్షోభ దవాగుల్లార్పుచు సుభిక్షశ్రీప్రదంబై శ్రీత
 క్షేమానుగ్రహధామమై వెలయు నీ శ్రీ పాదముల్ నమ్మితిన్
 రామాద్రీశ్వరీ! ఈశ్వరీ! కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

శ్రీమతంబులు నీలసత్ చరణముల్ నేవెంతు లోకై క మా
 తా! మాతంగి! సువర్ణవృష్టి గురియన్ దారిద్ర్యదావాన్ని స
 త్రేప్తమన్ మాన్చి సుభిక్షమేర్పరుపవే! దేవీ! దయాంభోనిధి!
 రామాద్రీశ్వరీ! ఈశ్వరీ! కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

అమ్మా! నీ చరణములే శరణమమ్మా! నాకు నీకన్న దై
 వమొవ్వారు జగాన? నీ కరుణ నాపై జిల్కి నన్నేల రా
 వమ్మా! పెన్నిధిగన్న పేదయట నీయంఘ్రుల్ మదిన్ నమ్మి స్త్ర
 త్రమున్ జేసెదనమ్మ! శ్రీకనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

మాతా! పూర్ణ దయాహృదంచిత! జగన్మాతా! త్రిలోకై క సం
 పూతా! ఆశ్రిత పారిజాత! విలసత్పూర్ణార్థ సంధాన వి
 ఖ్యాతా! మంగళ దేవతా! శరణమంచిత్రాంతమున్ భక్తిమై
 కై తన్ నిన్గొనియాడెదన్ కనకదుర్గామాత! కాపాడవే!

మంగళం మంగళం మంగళం.

శ్రీ సీతారామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

రామగిరి సీతారామతారావలి

శ్రీమన్మంగళనామ! దివ్యచరితశ్రీరామ! లోకైక సం
క్షమానుగ్రహణామ! నిర్మలయశశ్రీకామ! దుర్వార సం
గ్రామోర్వీతల నైరిభీమ! ఘనమేషుశ్యామ! జేజే పరం
దామా! శ్రీరఘురామ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

రాతిన్ నాతిగజేనె వానరవరున్ బ్రహ్మజ్ఞగాజేనె బల్
ఘాతకూర భయంకరాసురఖలున్ గంధర్వుగాజేనె దు
ర్భీతున్ భ్రష్టును రాజుజేనె భవదంఘ్రి స్పర్శభాగ్యంబహో,
దాత్రీజాహ్నుదయేశ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

వ్రాపై నీదయగలుదాక రఘురామా! భక్తమందారమా!
నీ పాదంబులు వీడకుండెదము తంద్రీ! మమ్ము రక్షింపవే!
ప్రాపెల్లప్పుడు మాకు నీవెయని సంభావించి సద్భక్తి నీ
దాపుంజేరితిమయ్య! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఏదీ నాకొకసారిజూపు! మునుపీవేరాతిలో నాతిగా
 పాదస్పర్శకు మార్చినావట! మనఃపాపాణమున్ దాక నీ
 పాదాబ్జంబది కందిపోవునొకొ న్నాపై మోపవీ వట్లు కా
 దా! దోషాఘవిరామ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఏమేమీ! హరువిల్లువంచి మిథిలాధీశాత్మజన్ పత్నిగా
 దీమన్ జేకొనినావ! అట్లయిన ఏదీ చూతు నీశక్తి నా
 వ్యామోహంబను చాపమున్ విరచి మత్స్యాంతేదిరాకన్య న
 త్యామోదాన వరించు రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

జలధిన్ దాటె ధరాసుతన్ గనుగొనెన్ శౌర్యక్రియన్ శత్రుసే
 నల విధ్వంసమొనర్చె. లక్ష్మణుని ప్రాణాలాచె. మైరావణా
 దుల పోకార్చె నెవండువాని హనుమంతున్నిదు భక్తున్ మదిన్
 దలతున్ దుర్గతిబాయ రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

నీ కష్టంబుల జూడలేక శివుడే నీకున్ సహాయంబు న
 స్తోకాసక్తి వెసంగగూర్చె హనుమంతుండై అదట్లాటచే
 ఈ కాలానికి అంజనేయగుడి లేకేగ్రామమున్ లేదు సీ
 తాకాంతా! శివవంద్య! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అరయన్నీదగు నామ సంస్మరణచే నంభోదిలంఘించె వా
 నరుడానాడవలీల నేడిపుడు నీ నామంబు ధ్యానించుచో
 నరుడన్నేను భవాబ్ధి దాటుటొక వింతా! నీదు మాహాత్మ్యమున్
 దరమేవర్ణనసేయ రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

చొలగున్ కష్టభరంబు, జ్ఞానమగున్ బోషాఘవంకంబు, నై
దొలగున్ శత్రుభయంబు, నానమగున్ దుర్వ్యాధిభూతంబు నీ
తలపేదూతముగలు భక్తులకు. నిన్ ధ్యానింతునో భక్తవ
త్సల! నన్నెలగదయ్య రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

కామక్రోధమదాగ్రహాది రిపువగ్గి ధ్వంసమున్జేయు, ను
ద్దామ శ్రేయముగూర్చు, సజ్జన్ పరిత్రాణంబుగావించు, నీ
నామధ్యాన మహత్వమున్ బొగడగా నాకౌనె రామా! పరం
ధామా! శ్రీరఘరామ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

నాకంబందు సురాశికేసుధగొనన్ రాదయ్యెడిన్గాని ఈ
లోకంబందున దైత్యమించునరుడున్ గ్రోలంగయోగ్యుండె అ
స్త్రోకాసక్తి భవత్కథామృతము, నెంతున్నీమహత్వంబు సీ
తాకౌంత! దయజూడు! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఈవే తల్లిని దండ్రడియున్ గురుడవీవే! ఈవె దైవంబు వో
దేవా! ఆశ్రిత పారిజాత! కరుణాబ్ధి! సర్వలోకావనా!
నీవున్ దప్పనితః పరంబెరుగ తండ్రీ! వేగనన్నెల రా
దా! వాత్సల్యనిధాన! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అరయన్ శత్రువు తమ్ముడైన శరణంబన్నంత మాత్రాన స్తో
దర భావంబునఁ జేరఁదీసితివికాదావాని, నేనున్ భవత్
శరణార్థిన్ రవివంశ! నన్నెరుగవే! జాగేల! నీవాడ నన్
దరి జేర్పన్ దడవేల? రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

రవి భాస్వత్కిరణంబులున్ జలధిలో రత్నంబులున్ లెక్కిడన్
 లవ మాత్రంబును పీలుకాని పగిదిన్ రాజిల్లు నీ సదుణా
 లవురా లెక్కిడ సాధ్యమే? ఉడతయట్లానక్కి నేవింప నీ
 స్తవమున్ జేనెదగాక! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

పుడమిన్ నీయెడ స్వామిభక్తి ప్రకటమ్మున్జేయు నీ గాధలఁ
 దడవన్ ఢీకొనె పక్షి రాక్షసుని యుద్ధండ్ క్రియన్. చిట్టదై
 కడలిన్ గట్టగవచ్చెపో ఉడుత, సంగ్రామంబులో వైరికిన్
 దడ బుట్టించెను కోతి, రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

తనకున్మాలిన ధర్మమేటికని నిందల్ రాజకీయంబులో
 అనయంబేయని నేడుకొందలవురా! స్వాస్థానికర్థబెరుం
 గని నీవంటి అమాయకప్రభువు కానన్ కాంతనా రాజ్యకాం
 తన పంపించునటండ్రు రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అనురాగాబ్ధి తరంగడోలికల నాట్యంబాడు మీ నిత్య నూ
 తన దాంపత్యమదే యుగాలకును నాదర్శంబె కానీ ధరా
 తనయన్ కానలకంపు నీ ప్రభుతనిర్దాక్షిణ్యమేమందురా!
 తన మేలెంచనిరేడ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఒక సామాన్యునిమాడ్కి భూమిపయి నెన్నోకష్టముల్నై చి థ
 ర్మిక మారంబును వీడకుండ జనతా శ్రేయోర్థమై రాజ్యకాం
 తకు సర్వస్వము ధారవోసితివికాదా! ధర్మకర్తవ్య సా
 ధక నీకెవ్వరుసాటి? రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ధరణిన్ నేటికి రామరాజ్యముని ఆదర్శంబుగా జెప్పుకొం
దురు నీవేలిన పుణ్యభూమి ఇపుడెందున్జూడ దుర్వార దు
ర్భరదారిద్ర్యదవాగ్నికీలలఁ దపింపఁజొచ్చె వేవేగ ని
ర్ధరఁగాపాడగరమ్ము! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

నరరూపాసురులార్థికాభ్యుదయ యజ్ఞధ్వంసకుల్ నేడు కొం
దరు కల్పింతురు లేని కాటకములన్ దాపుళ్లబోపుళ్లతో
ధరణిన్నేడిఁక రామరాజ్యమును సంస్థాపించి కాపాడుమో
ధరణీజాహ్నుదయేశ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

గతమందెప్పుడో మౌని యాగమును రక్షింజేసినావంట, దు
రతులన్బాపెడు సాంఘికాభ్యుదయ యాగంబిష్టగాపాడి భా
గిరత ఖండంబున రామరాజ్యమెసలారన్ జేయుచోనెంతు ను
ద్ధతమౌతాపకశక్తి రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

నీవేనాదొ దురంతముల్ సలుపు దుర్నితున్ దురాత్మున్ దశ
గ్రీవున్ రావణుఁజంపినాడవట! లేరే నేటి కాలంబులో
గ్రీవంబొక్కటిగల్గు రావణులు వారిన్గూడ శిక్షింపరా
దా! వైరివ్రజభీమ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

భూమిన్నేడుదయింపు వేగమెప్రభూ! మూర్ఖప్రపంచైక సం
గ్రామాణ్యత్రుభయంక రాసురవధన్గావించి లోకైక సం
క్షేమంబేర్పడజేయగా నిరతమున్ సేవింతు నిన్నే పరం
ధామా! శాత్రవభీమ! రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

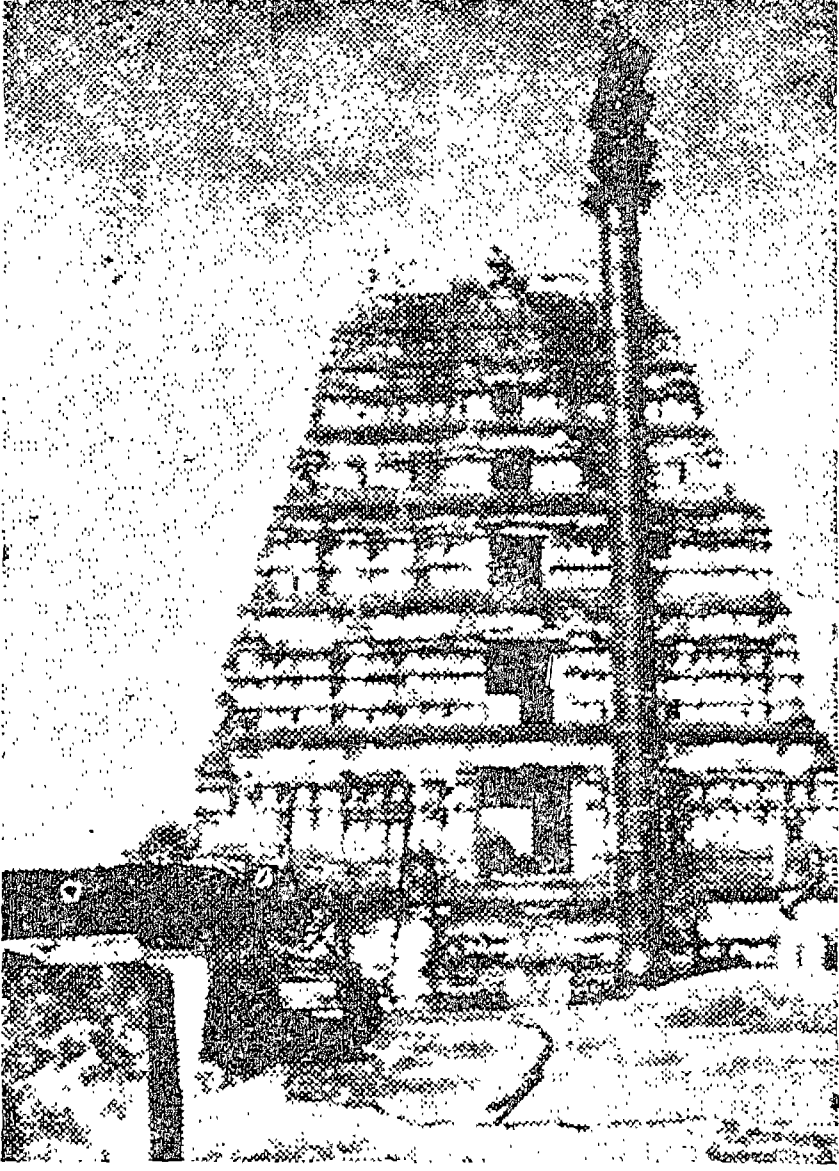
ఏ త్రేత్రాయుగమందో రాక్షసుల నెంతేన్ చండినావంట యి
ద్ధాత్రిన్ లేరాకొ నేడు రాక్షసులు, కోదండంబు చేబూని ఆ
పాత్రన్ దాచి రావదేల జగతిన్ పాలించ లోక ప్రభూ!
దాత్రీజా హృదయేశః రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఘనకారిన్య కుచప్రదేశమున వేడ్కన్గుల్కు చేలాంచలం
బన నాగార్జునసాగరంబది గిరి ప్రాంతంబులన్ దూకుచున్
కనువిందై చను నల్లగొండను ధరాకాంతా విశాలోన్నత
స్తన దుర్గద్వయసీమ రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

యుగముల్దాటినవీడునే విమలబంధోపేత సంబంధముల్
నగముల్ రెండు కుచద్వయంబనగ నీనలొండలో నింపుసొం
పుగ వర్ధిల్లిన భూసతిన్ ప్రభుతపెంపున్ మీర పాలించగా
తగనిచ్చోట వసింతు రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

సతితోఁ దమ్ములతోఁ గపిప్రపరుతో సామ్రాజ్యపట్టంబుతో
ధృతిమీరన్ కలియందు రామగిరి దాత్రిన్ ప్రీతి విచ్చేసి నా
వతుల శ్రేయః సగూర్చి భూప్రజల ప్రేమాసక్తితో కన్నసం
తతినల్లెలుకొనఁగ రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

శ్రీరామా! భవదీయదివ్యచరణశ్రీ నాపయిన్ మోపి నా
ప్రారణ్డాఘశిలన్ శుభాకృతిగ మారన్జేయవే! భక్తి పెం
పారన్ గొల్పెద రాతినాతిగ నొనర్పన్జాలు నీ పాద మం
దార శ్రీఁదలవాల్చి, రామగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ.

సంప్రాప్య రామ నవమీం తులసీదళాద్యైః
సంపూజ్య తద్రగిరి వాసిన మాది దేవం
కృత్యోపవాస మథ జాగరణం చ మర్త్యః
సాక్షాత్పదం రఘుపతేః పరమం ప్రయతి.

దురాక్రమించు నూర్తుపై పరాక్రమించు భేదరా !
 ధరిత్రి మానుషమ్మా నీ చరిత్రతో తరించెరా !

మునుపిచ్చోట జటాయు రావణునితో
 పోరాడుచున్ గూలి రా
 ల్పిన క్రొన్నెత్తుటి చుక్కలీకెలవి
 మిర్చి ధూమ పత్రాకృతుర్
 గని ద్రవ్యయుధమూని గాటనెడి
 కక్షన్ ఘోర దారిద్ర్యమన్
 దనుజున్ గూల్చును గాదె! భద్రగిరి
 సీతారామచంద్రప్రభూ!

శ్రీ సీతారామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

భద్రగిరి సీతారామతా రావళి

శ్రీ కళ్యాణగుణాభిరామః భువన క్షేమైకనిక్షేపమాః
 శ్రీ కాకుత్స్థకులాబ్ధిసోమః శరణార్థిశ్రేణి కల్పద్రుమాః
 శ్రీ కారుణ్యరసాలసాలఫలరాశీదామః నీ పాదముత్
 దాకన్ మూర్ధమువాల్తు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూః

రాజుల్ భోజుల్ బూజుపట్టిరిక సామ్రాజ్యాధికారంబులే
 రోజున్ శాశ్వతమొందజాలక వినిహూలించె నైనన్ భవత్
 సౌజన్యాంచిత రామరాజ్యమది ఆ చంద్రార్కమున్ వెలుకా
 దాః జేజే రఘురామః భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూః

నీ నామస్మరణామృతంబు నెవడేనిన్ గ్రోలు నవ్వానికిన్
 నానాశత్రురుజేతి బాధలిసుమంతన్ గాక ఎంచున్ సదా
 నీ నామస్మరణంబుజేసె నమ తండ్రీ! మమ్ము నీ కన్న నం
 తానంబట్లు గ్రహించు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూః

అరెరే! ఎంగిలివడ్డ పండ్లకయి అంతా పేక్షయా! పండ్లకై
కరువుఁ గొంటివ! ఆకలిన్ నయిసలేకన్ దింటివా! లేక భ
క్తిరవఁబెంగిలికాదొ! ఆ శబరి రీతిన్ గాన్కలర్పింపఁ దు
స్థర మార్గంబదిమాకు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

జనకాజన్ దలదాల్చినందులకు రాజ్యభంశమున్ గలె సీ
తను దుర్మార్గుఁడు దొంగిలించె, బ్రతుకంతన్ గాన పాలయ్యె నే
మనెదన్ మంచికిఁబోవ చెడ్డ యెదురైనట్లాయె సన్మార్గవ
ర్తన కేలా కడగండ్లు? భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఏమయ్యా! పడరాని పాల్లుబడినావే తండ్రి మాచెంచి ఓ
రామయ్యా! ఇపుడన్నఁ దండ్రితలపై రాల్డువ్వు వారెందరో
భూమిన్ బుట్టిరి వారికేవిధముగా బోధించనా నీదు గా
థామాహాత్మ్యము నేడు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అయ్యో! స్వీయ సతీవియోగమున హాహా! యంచు నీవేడ్వ నీ
దయనీయ స్థితి కద్రులేడ్చినవికాదా! నేటికిన్ జూడ సం
దియమే లేదని నిర్దురుల్ గిరులయందే పుట్టుగాఁ యెంత ని
ర్దయుఁడో దుర్విధియెంచ, భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

పితృవాక్పాలనకన్న మౌని జనతా ప్రీత్యర్థమై దైత్యులన్
హతులన్ జేయుటకన్న శత్రుతతి సంహారంబుకన్నన్ దురా
గతమున్ ఢీకొని నిస్సహాయ నబలన్ గాపాడు పక్షిండు ప్రో
ద్ధత సౌజన్యముమిన్న భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఇదె గోదావరి పరజాల యిదె యిందే జానకిన్ దొంగిలిం
చె దురాత్ముండు దురాగతంబెదుర పక్షింజంపె నిచ్చోట నం
చెద నొవ్వన్ నది కశ్రువుల్ వరదలై ఈనాటి కష్టస్థు త్వ
త్పదముల్ దాకగ జూచు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ:

ఇటఁ లంకేశుఁడు సీతనెత్తుకొని పోయెన్ గర్భశోకాగ్నిఁ మ్రిం
గుటఁ భూదేవికి గుండియల్ గమిలి బొగుందేఁ, 'కోల్మైను' లి
చ్చటఁ వర్తిలై పరోపకారమొనగూర్చన్ సజ్జనుల్ మానరెం
తటి సంతప్తులునై న - భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ:

మునుపిచ్చోట జటాయు రావణునితో పోరాడుచున్ గూలి రా
త్తిన క్రొన్నెత్తుటి చుక్కలీకెలవి మిర్చిధూమ్రపత్రాకృతుల్
గని ద్రవ్యాయుధమూని గాటనెడి కక్షన్ ఘోర దారిద్ర్యమన్
దనుజున్ గూల్చునుగాదె! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ:

ఇట సీతన్ దనుజుండు దొంగిలిడె నంచీ భూమి నిట్టూర్చునో!
తటః మేఘుండదిగాంచి యేడ్చునో, మహాఽగ్రస్థాయినెండె ని
చ్చటి ఉష్ణోగ్రత వర్షపాతము లహో, సస్యావనీలక్ష్మి ఈ
తటి వర్తి, గజేయ భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ:

వనలక్ష్మి దరహాసచంద్రికలతో పాల్వంచ విద్యుల్లతాం
గన శోభాభ్యుదయాంగ వీచికలతో నానా ప్రవాహాలతో
అవిజ శ్రీ తనకాభిషేకములతో కంబాద్రి యాంధ్రావనీ
ప్రస దుర్గంబయిగాలు! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ:

ఇదే నాగార్జునసాగరంబిటకు రానేవచ్చె 'పాలెరు' ప
య్యద పొంగించె తరంగహస్తముల 'పైరా' లింగనోత్సాహావ
భ్యుదయంబై సిరులొక్క 'లంక' మనసుపొంగించు దుర్భిక్ష మొ
త్తదిఁ కన్నీదయచేత భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

స్థిరసౌఖ్యంబుల గూర్చు స్తంభగిరి ధాత్రీమండలంబందు కి
న్నర, మున్నేరు, మురేరు, తాళి, శబరీ, నాగార్జున గాత్రమీ
రురులుపొంగుచు శీతలోదకములన్ జొమాగ్నిఁ జల్లార్చ వి
ద్ధరణీపాలననేతు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

రురులుపొంగిన పుణ్యభూమి, అటవీ సౌభాగ్యలక్ష్మీకృపా
రురులుపొంగిన భాగ్యసీమ, జనిసస్యక్షీరముల్ జేపఁ బిల్
సిరులుపొంగిన జీవగడ్డ, ఇది నీ శ్రీపాద సంస్పర్శచే
త రహించున్ గదస్వామి! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

శిలభామాకృతిజేయు నీదు చరణశ్రీస్పర్శ అంగారు పం
టలు పండించుటదెంత మాతెనుగు రాష్ట్రంబందు స్తంభాద్రి మం
డల భద్రాచలసీమ నీవు దిటుగడన్ జేసి తత్సాగ్య మీ
స్థలికిన్ ప్రాప్తిలకున్నె? భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఇది దుశ్శీలము చుప్పనాతివలె నెంతేన్ నీతి పాటించు వా
రల వంచిండు, దురాక్రమించు, కడగండ్రందెచ్చు స్తంభాద్రిమం
డల భద్రాచలధామ! దానిసరికట్టంజూడ లేకున్న భూ
తలమందెక్కడి శాంతి? భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అల మారీవనుభాహులల్లిపుడు దుర్యోపార దుశ్శీల ధూ
ర్తులు సంఘవ్యతిరేకులభుదయరోధుల్ లేరె? స్తంభాద్రి మం
డల భద్రాచలధామ! వారినరికట్టంజూడు లేకున్న భూ
తలమందెక్కడి శాంతి? భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అల కాకాసురుడంత కాని పనినేయన్ వాని మన్నించి నా
విల కాకాసురులెందరో కలరు తండ్రీ! నేడు స్తంభాద్రి మం
డల భద్రాచలధామ! వారినరికట్టంజూడు లేకున్న నీ
తలపైకెక్కెదరింక భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

తలకాయల్ పదియుండి రావణుడొకింతన్ నిన్ను లెక్కించడి
యిల లెక్కించునదెట్లు? ఒంటితల వాడీనాడు స్తంభాద్రి మం
డల భద్రాచలధామ! నీ కథల నుల్లాచెప్పుచే గొప్ప భూ
తల మందిప్పుడు చూడు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అ మారీచుని జరిపినాడవెపుడో ఆ వంచకున్ మించుపో
మా మారీచుడు వాని మాయలనగా మారించినన్ మళ్ళి మై
మై మాతొడ్డగలేచి వచ్చు ఋణమన్ మారీచు డాసీచు ను
ద్దామ క్రీడ వధించు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ధరణిన్ నేటికి రామరాజ్యమని ఆదర్శంబుగా జెప్పుకొం
దురు, నీ వేలిన భూమిమీద సుఖశాంతుల్ నేడు పండింపగా
చిర దారిద్ర్యదవాగ్నినార్పు కృషిక స్వేదంబు వర్షింప మా
తరముల్ నేర్వగజూడు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

ఓ శ్రేతాయుగ చక్రవర్తి! ధరణీయోధాగ్రణీ! పాలనా
పాత్రాచిత్వ కళావిలాస చతుర ప్రజ్ఞానిధీ! నేడు నీ
జ్వలంబొప్పు దరిద్రతా నురవధన్ గావించి సంక్షేమమన్
ధాత్రిపుత్రినిబ్రోవు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అరెరే! చెప్పులు గోరఁదమ్మునికి నాప్యాయంబుగానిచ్చి యె
క్కరణిన్ రిక్తపదంబులన్ నడచితోకారాటవిన్ కలిట కో
త్కరమెట్లొర్చితో! పాదరక్షలయి నీ కాళ్లంటలేనైతి న
త్తరుణంబందున దేవ! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

చైతన్యంబును లేవి పాదుకలహో! సామ్రాజ్య పట్టంబుతో
హూతోద్ధీపికలయ్యె నీ పదయుగంబున్ దాకుటంజేసి, నే
చైతన్యండ్ త్వదంఘ్రులంపెడిఁక నేసద్యోగముల్ గూర్చెదో
ధాత్రిజా హృదయేశ! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

యెడబాపే బడబొగ్గిగాగ బ్రతుకంగేరితి సాధ్యంబు నీ
యెడదన్ సీతయు నీవు సీతయెదలో నెవ్వేశఁద్యానింపఁగా
బడుటంగాక! స్మరింతు మీయుభయులన్ భావంబులో నెప్పుడున్
దడవేలా ననుబ్రోహ! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

శ్రీమన్మంగళ దాయకంబయిన నీ శ్రీపాద పద్మంబులన్
నా మూర్ఘంబునదాల్చి సంతతము నీ నామామృతస్వాదచిం
తామోదాంబుధిఁ దేలియాడెదను విత్యంబీవు నన్నేలు ము
ద్దామ శ్రేయముఁగూర్చి భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

మంగళం మంగళం మంగళం

కవి తాంజలి

అవనిన్నీవు సమస్త భూతములయందవ్యక్తమై యుంటచే
నవతా మానవతా వినాద జనితానందానురాగామృతో
ద్భవ భావైక కళాప్రపంచ కవితా పద్మాల పూజింతురా
స్తవ నీయక్రియ నిన్ను భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

శివుడై కేశవుడై సరోజభవుడై చిత్తాలయస్యామియై
స్తవ నీయక్రియ లోకపాలన కళాధౌరేయుడై క్రాలు వా
డెవడా విశ్వకుటుంబి వాని నినుగానెవ్వేళ భావించి నీ
స్తవమున్జేనెద ట్రోవు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

పదముల్ సాలవు నీ పదాలొలువ భావంబంతకుంజాలదిం
పొదవన్నీమహిమమోన్నతుల్వొగడ నేవో కొన్ని పద్యాలు నా
హృది భృంగాలయి నీదు నామ మకుటశ్రీయుంకృతింజేసి త్వ
త్పద సంకేజములంటు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

తెనుగుందేనియలొల్కు పద్యముల భక్తిన్ నీకు నర్పింపగా
నను భద్రాచలమండలాంక విభునింగావించి ఉద్యోగమం
దున వృద్ధిక్రమ పీఠమిచ్చితివి చేతుల్ మోడ్చి నీ దివ్య కీ
ర్తన గావించెదనయ్య! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

కవనంబందు మఱించినంతనె ప్రభూ! ఖమ్మమ్ము రప్పించుకొంటివి,
భద్రాచలసీమ జేర్చితివి తండ్రీ! నీ పద స్పర్శచే
త విరాజిల్లు పరాగమిచ్చట రవంతన్ సోకునా నా పయిన్
స్తవమున్ జేవెద నిన్ను భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

నీపై కబ్బములల్ల బూనుటకు తండ్రీ! పాధ్యమే యేరికిన్
నాపై నీదు కృపారసమ్మొలకుటన్ నా గుండెలో నేనా యే
వో పద్యాల సుమాలు పూచినవి నీ పూజార్థమై నన్ను నీ
దాపున్ జేరగనిమ్ము భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

అంతోయింతో కవిత్వమల్లుటకు చేతై నంత మాత్రాన రా
ద్ధాంతంబొనట రామగాధగొని కైతన్ దిక్కులంబ్రాక నీ
కింతా ఆశయటంచు నెంచకుము పేదే పెన్నిదిన్ గోరు న
త్యంతంబున్ దయజూడు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

తేనెల్ జిందు తెనుంగుకబ్బమున తృప్తిందీర పద్యంబులన్
వీనుల్ విందు గొనంగ గైకొనగదే వేయేల మా తెను నీ
జా నాదభ్రమరమ్ము యుమ్మన జగన్నాథత్వమేలా? పరి
త్రాణప్రీతి విధాన! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

భవదీయాంఘ్రి పరాగరాగ మది నాపై నింతయేన్ సోకనీ
యవు నా తండ్రీ! సమస్తభూతనిలయా! అస్పృశ్యతాప్రేత మీ
భువిపై మానవతాసిధారలకు నిర్మూలించెనేనాడొ నన్
దవులం డోషమటయ్య? భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభూ!

కై మోడ్పుల్ పుటియించి నీ చరణయుగ్మశ్రీలపై వ్రాలితిన్
కామక్రోధమద్రాగహాది రిపువర ధ్వంసమున్జేసి న
న్నేమారంబున నేలుకొందువాకొ నీవేదిక్కు తండ్రీ! పరం
ధామా! శ్రీ రఘురామ! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభా!

నీ లీలాకరుణావిలాసముల వర్ణింపంగ నా బోటి కే
లీలన్ సాధ్యము భారమంతయును నీదేయంచు కై మోడ్పు మా
ర్జాల* న్యాయముతోడ నన్ను కృపతో రక్షింపరావేల నీ
తాలక్ష్మీహృదయేశ! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభా!

క్షితి నీగాధ పఠించినన్ వినిన భక్తిన్ వ్రాసినన్ నీ దయా
మృత వృష్టిన్ గురియించుచుందువని స్వామీ! నీదు స్తోత్రావళిన్
కృతిగాగూర్చితి దీని గైకొని జగత్క్షేమంబు జేగూర్చి సం
తతమున్ నన్దయజూడు భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభా!

నామంబెన్నగ కేశవుండ నవనిన్ రామాంబికా జానకీ
రామాచార్యుల కగ్రనందనుడ శ్రీరంగపురీధాముడన్
కై మోడ్పున్ భవదీయపాదములకున్ గాపాడరావే! పరం
ధామా! శ్రీ రఘురామ! భద్రగిరి సీతారామచంద్రప్రభా!

మంగళం మహత్ శ్రీశ్రీ శ్రీ

శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం
సీతాపతిం రఘుకులాన్వయ రత్నదీపం
అజానుబాహు మరవింద దళాయతాక్షం
రామం నిశాచర వినాశకరం నమామి

క్షేత్ర చారిత్రక రచన :

రామగిరి ప్రభ

“రామగిరి” నల్లగొండ నగరానికి ఉపనగరము. ఇచటి వీధులు సువిశాలములు. వాతావరణము ప్రశాంతమైనది.

రామగిరి అనగా చిత్రకూటపర్వతమని నిమంటువు. అచట నివసించినంతకాలము సీతారామలక్ష్మణులు ఆనందముగా గడిపిరి.

రామగిరిలో రెండు పవిత్రదేవాలయములు వెలసియున్నవి. ఒకటి శ్రీ కనకదుర్గాలయము రెండవది శ్రీ సీతారామచంద్ర స్వామివారి ఆలయము.

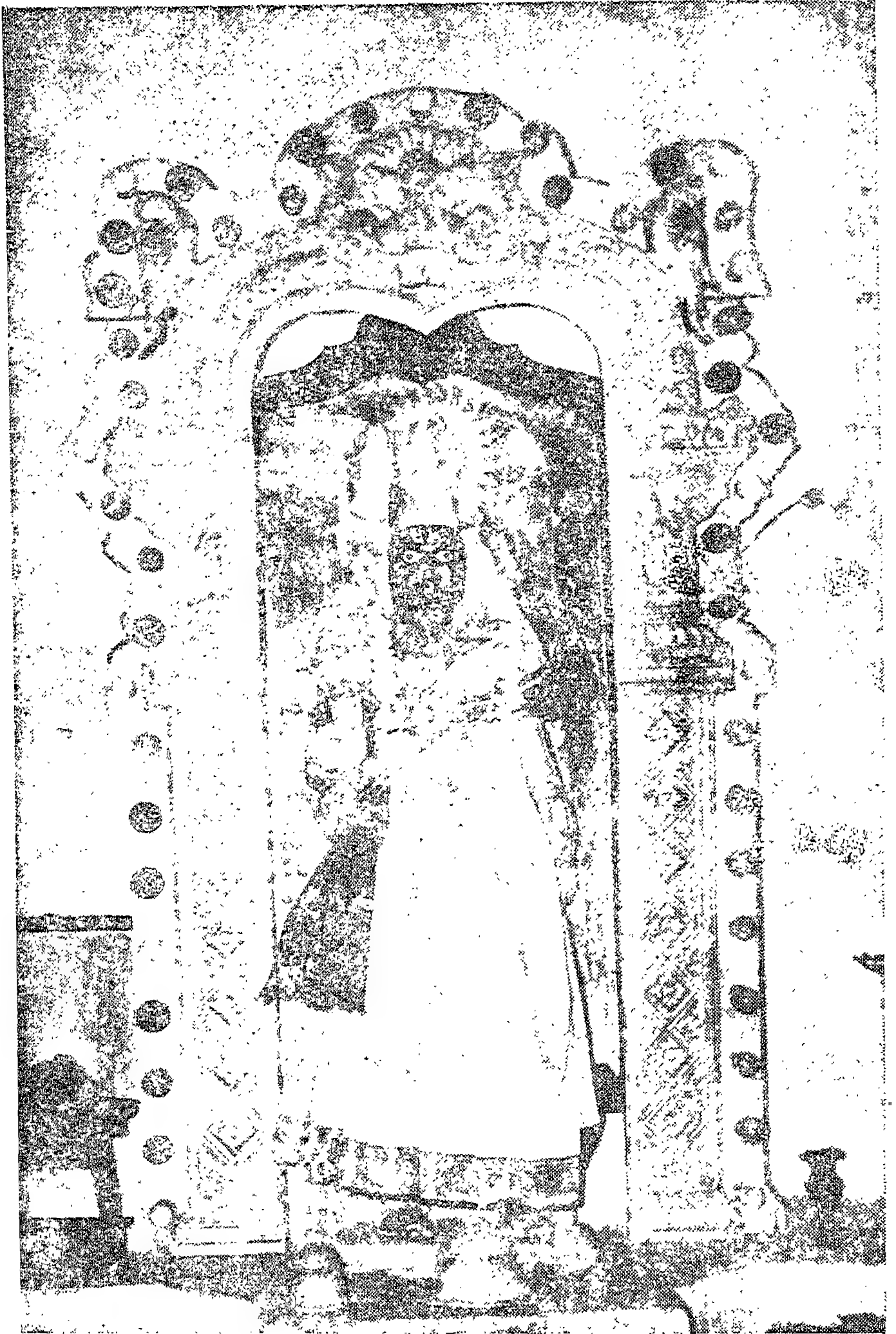
శ్రీ కనకదుర్గాలయము రామాలయము వెనుకవీధిలో ఒక చిన్నగుడి. గుడిలో వెలసిన అమ్మవారి విగ్రహము సలక్షణ శిల్ప కళా శోభితమై దివ్యతేజోవంతమై త్రిజగన్మాతృత్వమును ప్రస్తుతించజేయుచు మధురప్రసన్న మంగళవదనారవిందముతో అపార కృపారసామృత కటాక్షవీక్షణాలు వేదజల్లుచు వెలసియున్నది. దర్శనమాత్రాన భక్తాది దీనజనులకు “శరణు! శరణు! మాతా!

జగన్మాతా! దుర్గాభవానీ! కాపాడవే" అని సాష్టాంగపడి కై మోడ్చు
 లర్చింపవలెనను భక్తిరసావేశము కలుగుచుండును అమ్మవారు
 శార్దూలవాహినియై శూలాయుధపాణియై మహిషాసుర మర్ధినియై
 అష్టభుజయై శంఖచక్రాది సర్వశుభాలంకరణ శోభితయై విరాజిల్లు
 చున్నది. ప్రతిదినము అర్చన సంసేవాదులు దశరా నవరాత్ర్యాది
 ఉత్సవాలు యజ్ఞయాగాదులు భక్తజనులు యథాశక్తిని జరుపు
 కొనుచు అమ్మవారిని సేవించుకొనుచు అమ్మవారి దయకు పాత్రు
 లగుచున్నారు. అమ్మవారు వెలసిన ప్రభావముచే రామగిరిలో
 కలరా మహాచికాది ఉపద్రవాలు సోకవని ఈతిబాధలు వేధించవని
 జనశ్రుతి కలదు. విగ్రహము మహిమాన్విత యంత్రప్రతిష్ఠిత
 మందురు. గుడి ప్రాంగణములో ప్రక్కవై పున నాగ శిలావిగ్రహము
 ముందుభాగమున అపూర్వముగా శిల్పించిన ఒక పద్మచిత్రముగల
 విశాల శిలాఖండిక పురాతన మతసంస్కృతిని శిల్పకళా నైపుణ్య
 మును చాటుచున్నవి. గర్భగుడి మాత్రమే వెలసియున్నది.
 ఉన్నంత చుట్టుప్రాంగణములో మంటప ప్రాకారావరణాది సౌక
 ర్యముల సమకూర్చి ఈ ఆలయ పునరుద్ధరణముగావించి అభివృద్ధి
 పరచవలసిన అవరమెంతైన కలదు.

ఇక శ్రీ సీతారామచంద్రస్వామివారి ఆలయము ఇచటి
 ప్రధాన దేవాలయము. పట్టాభిషేక వైభవముతో సీతారామ లక్ష్మణ
 భరత శత్రుఘ్న ఆంజనేయాదుల విగ్రహములు వెలసియుండుట
 ఇచటి ప్రత్యేకత. రాజధర్మమునకై తన సర్వస్వమును విరజిమ్మి
 "రామరాజ్య"మును శ్రేయోరాజ్యమును స్థాపించిన రఘురాముడు

పట్టాభిరాముడై కలియుగమున ధర్మపరిపాలనము గావించ జిచట వెలసియుండెనాయనిపించును. రామగిరికి బహుసమీప గ్రామమైన పానగల్లులో సుప్రసిద్ధ సోమేశ్వరాలయములు వెలసియుండుట వారధి దాటుటకుముందు రాముడు శివార్చన గావించెనను శ్రీతా యుగమునాటి చరిత్రను రాముని శివభక్తిని వెల్లడించుచున్నది. యుగాలనాటి భక్తి సహవాస సంబంధములు విడలేక నరులతో పాటు వానరులు అధికసంఖ్యలో నిజనివాసులట్లు రామగిరిలో ప్రబలియుండుట మరియొక ప్రత్యేకత. వైష్ణవక్షేత్రములందు వానర వాసముండుట సర్వసాధారణమే, అయిన ఇచటి వానర చమత్కార మునకు నమస్కారము చేయవలెననిపించును. “రాక్షస సంహారమున రామచంద్రమూర్తికి తోడ్పడినది నరులుకాదు. వానరులే కదా. అందుకని నరులకన్నా వానరులమగు మేమే మిన్న” అని ప్రగల్భించుచున్నవా యన్నట్లు కోతిమూక రామగిరిలో స్వేచ్ఛా విహారము నేయుచుండును. ద్వాపరమున తమ స్వామిని అనుక రించుచున్నట్లు వస్త్రాలను అపహరించి ఇంద్రకప్పులపై చెట్ల కొమ్మలపై కూర్చుని ఆహారమును సమర్పించువరకు గుడ్డలు వడ్డ పెట్టుకుని ఆలస్యమైనచో చింపునట్లు నటించుచు కృష్ణలీలలు స్ఫురింపజేయుచు వినోదముగా వేదించుచుండును. నరులకిట్లు వేదాంతమును నేర్పుటకన్నట్లు వైష్ణవ క్షేత్రములందు వానరజాతి నెగడుచుండును. వానర భక్తి సాటిలేనిది. యుగాంతరమైనది. శ్రీరామ ప్రీత్యర్థము భక్తులును క్షేత్ర నిర్వాహకులును క్షేత్రము లందు నివసించు వానర సంఘమునకు నారికేళఫలాది ఆహారములు నిత్యము సమర్పించుట పుణ్యప్రదమని తోచును.

ఈ రామాలయ నిర్మాణము ఒక చక్కని కట్టడము. విశా లోన్నత ముఖద్వారము. దానికి ముందు విశాల ప్రాంగణము.

శ్రీ ఆండాళ్ అమ్మవారు, రామగిరి.
శ్రీమతి రిందాదేవిగారి స్వప్నసాక్షాత్కారిణి ప్రతిష్ఠాపన ది. 2-5-1956.

అందొక చక్కని మంటపము, ధ్వజస్తంభము, ఉట్లద్వారము ఇత్యాదులు హైందవ మత సంస్కృతిని ప్రకటించుచున్నవి. ముఖద్వారమునుండి ఆలయాంతర్భాగము ప్రవేశించగానే ప్రశాంత వాతావరణము స్ఫురించును. ఏదో చీకటినుండి వెలుతురు లోనికి వచ్చినట్లు వర్షానికి ఆవరణము నాశ్రయించినట్లు మండుపెండనుండి శీతల తరుచ్ఛాయలకు చేరుకున్నట్లు భక్తులకు మనశ్శాంతి కలుగుచుండును. ఆలయాంతర్భాగమున ఎత్తైన వేదికావరణ నిర్మాణము హరికథాపురాణ కాలక్షేప కార్యక్రమములు జరుపుకొనుటకు బహుభక్తజన సమూహమున కనుకూలముగా సువిశాల ప్రాంగణము కలదు. శివాలయమున కభిముఖమై నందీశ్వరుడున్నట్లు శ్రీ స్వామి వారికభిముఖమై శ్రీ ఆంజనేయస్వామి చిన్నగుడిలో వెలసియున్నాడు శ్రీ స్వామివారి గర్భగుడికి కుడిప్రక్కన శ్రీ పెరుమాళ్లువారి గుడి ఎడమప్రక్కన శ్రీ అండాళమ్మవారిగుడి వెలసియున్నవి. శ్రీ అండాళ్ అమ్మవారు బహుభక్త జనాకర్షణీయముతో విరాజిల్లుచున్నది. విగ్రహమత్యంత సుందరశిల్పకళాశోభితమై అనంత దివ్యతేజోవంతమై సమస్త కళ్యాణముల ప్రసాదించు మంగళ దేవతామూర్తిగా వెలసియున్నది. సుదూర ప్రాంతములనుండి భక్తజనులు తమ మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుటకువచ్చి అమ్మవారిని అర్చించి ధన్యులగుచున్నారు. మారశీర్షములో శ్రీ అండాళమ్మవారి కళ్యాణ మహోత్సవము వైష్ణవమత సిద్ధాంత రీతిగా వైభవోపేతముగా నేత్రోత్సవముగా జరుగుచుండును.

సీతా లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న ఆంజనేయ సమేతుడై శ్రీరామ చంద్రస్వామి ప్రతిదినము అర్చన సంసేవాది ఉత్సవాదులతో బహుభక్తజనుల నాకర్షించుచు భక్తజనాభీష్టముల నీడేర్చుచున్నాడు. శ్రీరామనవమి ఉత్సవమత్యంత వైభవోపేతముగా జరుగుచుండును.

వందలాది భక్తజన సమృద్ధముతో ఆలయ బహిరంతర్భాగము లందు క్రిక్కిరిసి పోవుచుండును. శ్రీస్వామివారి కళ్యాణ మహోత్సవము కన్నుల పండువుగా జరుగుచుండును. మధుర మంగళ తూర్యాడులు, వేదమంత్ర ఘోషలు, శాస్త్రచర్చలు, సంగీతసాహిత్య సభలు, పురాణాది హరికథా కాలక్షేపములు మొదలగునవి తడువేడుకగా జరుగుచుండును. ప్రతిదినము ప్రాతఃసాయంకాలములయందు మంగళగీతములు మధుర మధుర కంఠములతో వినిపించుచు ప్రసన్న ప్రళాంత పవిత్ర వాతావరణమును సృష్టించుచుండును. యాత్రికుల సౌకర్యార్థము ఆలయమందు పసతి గదులు కొల్లాయిలు కలిపు సువిశాలమైన ఆలయాంతర్భాగమున పెద్దఎత్తున శ్రీ ఆండాళ్ అమ్మవారి పేరిట కాలక్షేపమంటప నిర్మాణము జరుగుచున్నది.

రామగిరిలో వెలసిన కనకదురా రామాలయముల గురించి మాత్రము ప్రస్తావించుటే నా లక్ష్యమైన ఈ మండలములోగల తదితర దేవాలయములగురించి నేనెరిగినంతవరకు క్షేత్ర దృష్టితో హైందవమత సాంస్కృతిక చారిత్రకాంశముల స్పృశించుచు కొంత ముచ్చటించును.

పానగల్లు :- రామగిరికి అతిసమీప గ్రామమైన పానగల్లులో రెండు సుప్రసిద్ధ పురాతన శివాలయములును ఒకటి శ్రీ వెంకటేశ్వరాలయమును వెలసియున్నవి. శివాలయములలో ఒకటి పచ్చల సోమేశ్వరాలయము మరొకటి ఛాయా సోమేశ్వరాలయము పేరులోనే ఏడో విశేషము దాగియున్నట్లు తోచును. పచ్చల సోమేశ్వరాలయమునందు ప్రాచీన శిల్పకళావైభవము ఛాయా సోమేశ్వరాలయమునందు అధునిక శాస్త్రవేత్తలు సయితము శ్లాఘింపదగు అద్భుత శిల్పశాస్త్ర విజ్ఞాన కౌశలములు ప్రదర్శింపబడినవి. అతి ప్రాచీనతరమై కన్నట్లు ఛాయా సోమేశ్వరాలయము శిథిలావస్థలో

పూజార్చన సంస్కారాదులు లేకయున్నను కేవలమిందలి నిగూఢ మైన అనల్ప శిల్ప శాస్త్రవిజ్ఞాన వైభవాద్భుతమొకటి యాత్రికుల నాకర్షించుచు దర్శింపబడుచున్నది. దీని పునరుద్ధరణమెంతైన అవసరము.

పచ్చల సోమేశ్వరాలయమునందలి శిల్పసౌందర్య మింతింత యని చెప్పనలవికాదు. జీవకళ ఉట్టిపడు నందీశ్వరుని విగ్రహమిచట చూడ ముచ్చటగొల్పును. భారత రామాయణగాథలు, యుద్ధ ప్రక్రియలు చతురంగసేనాబలాలు, నటరాజాది దేవతామూర్తులు స్తంభాలపై రాతి గోడలపై చెక్కబడి జీవకళలుట్టిపడుచు నాటి శిల్పాచార్యుల అద్భుత శిల్పకళాకౌశలమును నాటి కళాపిపాసను కళాపోషణను వెల్లడించుచున్నది. ఇందలి శిల్పము చాళుక్య, కాకతీయ సాంప్రదాయముల బోలియున్నది. ఈ శిల్పము చూచి ఆనందించజలసినదేకాని చెప్పనలవికాదు ఇచటి లింగమునకు ఒక పెద్ద పచ్చ పొదగబడి యుండెడిదనియు పచ్చల హారాలతో స్వామి నలంకరించెడి వారనియు అందుచే పచ్చల సోమేశ్వరాలయమును పేరు గలిగినదనియు జనశ్రుతి కలదు. ఇచటికి నమీపమున వెలసిన శ్రీ వెంకటేశ్వరాలయము నువిశాల ప్రాంగణము కలది దర్శనీయమైనది. పానగల్లుకు పూర్వచరిత్ర కలదు. చాళుక్య సామంతుల రాజధానిగా వెలసి ఉదయాదిత్యుడను చాళుక్య ప్రభువుచే పాలింపబడెనని చెప్పుదురు.

యదాదగిరి :- ఇతర జగత్ప్రసిద్ధమై వెలసిన శ్రీ యాదగిరి లక్ష్మీనరసింహస్వామివారి పుణ్యక్షేత్రమును గురించి ప్రస్తావించిన ఒక గ్రంథమేయగును. ఈ మహాక్షేత్రము నల్లగొండజిల్లా భువనగిరి తాలూకాలో తిరుమలగిరివలె అత్యున్నతగిరి శిఖరాన వెలసియున్నది. ఇది అత్యంత ప్రాచీనతరమై బహుభక్త జనాకర్ష

ణీయమై విరాజిల్లుచున్నది. అనుదినము భక్తజనులు తండోప తండములుగా వ్యయప్రయాసలకోర్చి సుదూర ప్రాంతములనుండి (ఇతర రాష్ట్రములనుండికూడ) వచ్చి శ్రీ స్వామివారిని సందర్శించుకొని మొక్కుబడులు చెల్లించుకొనుచు శ్రీ స్వామివారి దయకు పాత్రులగుచు భన్యులగుచున్నారు. దీనబంధువై దయాసింధువై ఆశ్రితజన కల్పతరువై భక్తజనుల యభీష్టము లీడేర్చుచు వెలసి యున్న శ్రీ లక్ష్మీనరసింహస్వామివారి మహిమలు అనుభవైక వేద్యమేకాని వర్ణింపనలవికాదు. ఈ క్షేత్రమున దేవాదాయ పంథ వారు యాత్రికుల సౌకర్యార్థము తగు వసతులు సమకూర్చి సమర్థ నీయముగా నిర్వహించుచున్నారు. ఇచ్చట కళ్యాణాది కుభకార్యములు స్వామిసన్నిధిలో కడువేడుకగా జరుపుకొనుచుందురు. శ్రీ స్వామివారికి నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణముగా అర్చన సంసేవాది ఉత్సవాదులు అత్యంత వైభవోపేతముగా ప్రతిదినము జరుగుచుండును.

ఓడపల్లి : ఈ జిల్లా మిర్యాల గూడెం తాలూకాలో గుంటూరు జార్జరు గ్రామము. ఓడపల్లిలో మూసీ కృష్ణా సంగమమున అగన్త్యులహర్షి స్థాపితమని చెప్పబడు ఒక శివాలయమును దీనికి సమీపమున శ్రీ లక్ష్మీనరసింహాలయమును అవశ్యదర్శనీయములు ఈ ఆలయములు ఆతి పురాతనములు. ఇందలి మహిమాద్భుతములు అవిర్భవనీయములు. శివాలయమందలి లింగము శిరిమున పెద్ద రంధ్రమున్నది. దీనికొక కథ చెప్పుదురు. వేటకానిచే తరమబడుచు ఒక పక్షి శివునాశ్రయించెనని అశ్రితావనుడైన పరమశివుడు పక్షినికొక మరేదైన కోరుకొమ్మని వేటకానినడుగగా అందుకు వాడు శివుని మెదడు కోరెనని దానికి పరమేశ్వరుడు తన హస్తముతో తన మెదడు తీసి వానికిచ్చి పక్షిని రక్షించెనని

చెప్పుదురు. శ్రీ నరసింహాలయమున విగ్రహమునకెదురుగా చెమ్మలో వెలిగింపబడిన దీపము ప్రకంపితమగుచుండును. దీనికి శ్రీ స్వామివారి ఉచ్చాస నిచ్చాసలు కారణమందురు.

జీడికల్లు-విట్టపల్లి : ఇవన్నియుకాక సూర్యాపేట తాలూకాలో పిల్లలమట్టి, నాగులపహాడ్ గ్రామాలలోని ఆలయాలు, సుందర శిల్పాలు మరియు రేడిని కొట్టిన స్థలమనబడు జీడికల్లు లోని రామాలయము మరియు హుజూర్ నగర్ తాలూకాలో మహా మాన్వితమైన శ్రీ లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆలయము మొదలగునవి శిల్పకళానైపుణ్యముతోపాటు హైందవమత సాంస్కృతిక చరిత్ర కాది పూర్వవైభవములు చాటుచున్నవి.

నాగార్జునసాగర్ : వల్లగొండ అనగానే నాగార్జున సాగరము స్ఫురణకు వచ్చును ఇది ప్రపంచ విర్మిత మహాజలా శయములలో నొకటి. ఆంధ్రులపాలిటి కల్పతరువు. రెండువేల సంవత్సరాలకు పూర్వము నాగార్జునాచార్యుడు విహరించిన విజ్ఞాన భూమి ఇది. మానవాళికి నవజీవమును ప్రసాదించు ఈ నాగార్జున సాగరమును తిలకించునపుడు

“ నాగార్జునసాగర మానవ జీవన భాగ్యరమా!
దుర్భిక్షవావాగున్నలార్ప దూకివచ్చు నిర్వరమా!
తథాగతుని బోధామృత ధారాకాసారమా!
శాంతిసౌఖ్యముల గూర్చెడు సౌజన్యతరంగమా!
కర కనయనాల గురియు హర్ష బాష్పపూరమా!
క్షేత్రపీఠ ప్రవహించెడు చేతనా ప్రవాహమా! ”

అని అనిపించును. ఈ నాగార్జునకొండ పూర్వమొకప్పుడు తక్షశిల నందలవలె శ్రీ పర్వతమను పేరుతో జగత్ప్రసిద్ధమై విద్యా కేంద్రమై విదేశాలనుండి విద్యార్థులను, యాత్రికులను విజ్ఞానసము సారనకై ఆకర్షించుచుండెడిది.

పెందోట : నాగార్జునకొండకు అతిసమీపమున నేడు రూపరిన “పెందోట” కలదు. పెందోట ఒకప్పుడు శ్రీకాకుళము, ధాన్యకటకము, అమరావతివలె మహానగరమై వేదవేత్తలగు మహా శిల్పాచార్యుల కాలవలమై ఆంధ్రాన్నత్యమును దిగంతాలకు చాటి నది. విశ్వకర్మ పురాణములో సయితము ప్రశంసింపబడి విశ్వజ్ఞ సగోత్రకులగు విశ్వబ్రాహ్మణ ప్రభువులచే పరిపాలింపబడిన పెందోటయందు త్రవ్వకములు సాగించినచో ఆంధ్రచరిత్ర నిర్మాణమున కాధారములగు వాస్తు శాస్త్ర విజ్ఞానాది ప్రాచీన చిహ్నములు దొరుకును. పెందోట ప్రభువులలో మార్కండేయ ప్రభువు ప్రసిద్ధుడు. (కీ. శ. 1385 ప్రాంతము) ఇతడు తుర్కరాజకవి అయ్యంకి బాలసరస్వతి అను విజ్ఞపురుషుల పోషించి వారిచే స్కాందపురాణాంతరతమగు నాగరఖండమును తెలుగు చేయించి తానంకితమొందెను. ఇందు పెందోట చరిత్రము కృతిపతి చరిత్రము దెల్లమగును. పెందోట చరిత్రము ఆంధ్రదేశ చరిత్ర రచనకు తోడ్పడగలదు. (శ్రీ కొండూరి వీరరాఘవాచార్యులవారి వ్యాసము పెందోటపురము - మార్కండేయ ప్రభువు - భారతి) ఇంతేగాక నాగార్జునకొండకు సమీపమున వెలసిన విజయపురి.

విజయపురి : ‘విజయపురి’ ఆంధ్రుల రాజధానియై ప్రాచీనకాలములో విదేశ వాణిజ్యకేంద్రముగా వెలసినట్లు నిదర్శనములున్నవి. రెండువేల సంవత్సరములనాటి రోము దేశపు బంగారు నాణెములిచట లభించినవి వాటిపై ‘పస్తీనా’ మహారాణి పేరు లాటిన్ భాషలో చెక్కబడియున్నది. (Free press Journal Date 5-4-1957) ఒకవైపు నాగార్జునకొండ మహాయాన బౌద్ధమత కేంద్రమై మరొకవంక ఆలేరు బ్లాక్‌లోగల కొలనుపాక వున్నవి.

కొలనుపాక : ఇది వర్ధమాన మహావీర జైన మత కేంద్రమై వెలసి యుండెడిది. కొలనుపాకలో కొన్ని ప్రాచీన తరములైన జైన వైష్ణవ దేవాలయములు వెలసియుండుట నాటి మత సామరస్యతను వెల్లడించును. ఇచట నేటికిని పురాతన శిలా ఖండికలు దేవతా విగ్రహములు లభించుచున్నవి. ఇచటి జైనాలయము చాలా గొప్పది. దూరప్రాంతములనుండి జైన మతస్తులు వచ్చి దర్శించుచుందురు. శ్రీ మహావీర విగ్రహము చాలా గొప్పదై “ఫిరోజ్” అను గొప్ప విలువైన రాతితో అపురూపముగా శిల్పించబడినది. ఈ ఆలయము తగు సౌకర్యములతో నిర్వహింపబడుచున్నది.

నీలగిరి : ‘నీలగిరి’ అని నల్లగొండకు మొదటిపేరు. నీలగిరి పత్రిక తెలంగాణములో మొదటి పత్రికగా 1921-22లో వెలువడినది. శ్రీ షబ్ నవీన్ వెంకటరామ నరసింహారావుగారు దీనికి మొదటి సంపాదకులు. బండ అచ్చుతో పత్రిక వెలువడెడిది. భూమాత పయోధరాల మధ్య మెరిసే మణిహారమట్లు నల్లగొండ నగరము రెండు పెద్దకొండల మధ్య వెలసియున్నది. ఒకటి లతీఫ్ సాహెబ్ గుట్ట :- దీనిమీద దర్గాతోపాటు శివాలయము కూడా యున్నది. దీనికి పడమటి కొనన బ్రహ్మాంగారి గుడి బూరుగు మానులో వెలసియున్నది. రెండవది కాపురాలగుట్ట. దీనిపైన కోట మరియు కాపురాలు చేసిన ఇంట్లు శిథిలావస్థలోనున్నవి.

కోటలు : నల్లగొండలోని కోటల గురించి ముచ్చటించన వేరొక చారిత్రక గ్రంథమగును. దేవరకొండ రాచకొండ కోటలు వెలమ వీరుల స్థావరాల్లే దుర్భేద్యములై ఒకప్పుడు గోలకొండ, కొండవీడు, విజయనగర రాజ్యములకు దీటుగా

నిలిచినవి. వెలమ దొరల కోటలు నేటికిని నాటి రాజకీయ సాంఘిక సాంస్కృతిక చారిత్రకాది ప్రాథవముల జాటుచున్నవి.

రాచకొండ : రాచకొండ పాలకుడు సింగభూపాలుడు సర్వజ్ఞుడు దాంకితుడు, మహా పండితుడు, నాట్య శాస్త్రకర్త, సరసుడు, పోతన మహాకవి భోగినీ దండకము రచించిన దీతని యాస్థానమునందే భాగవతమును తనకంకితమిమ్మని కవిని కోరిన దీతడే. కొండవీడు రాచకొండ రాజులకు వైరముండెడిది. కొండవీటి రాజాస్థాన కవి శ్రీనాథ మహాకవి రాచకొండను దర్శించి తన కవితా శక్తిని ప్రదర్శించి తన ప్రభు భక్తికి న్యూనత కలుగకుండునట్లుగా సింగభూపాలుని పొగడ్తలతో ముంచెత్తించి మెప్పించి కొండవీటి రాజుల గౌరవ చిహ్నమగు “సందికంఠ పోతరాజు” అను కత్తిని విడిపించుకొని పోయెను. ఈ సందర్భమున శ్రీనాథుడు తన పలుకునకు రెండంచుల పదను పెట్టి చెప్పిన పద్యములు నేటికిని రాచకొండలోనేకాక అఖండ మహితాంధ్రదేశమంతట ప్రతి ధ్వనించుచున్నవి.

సర్వజ్ఞ నామ ధేయము
శర్వునకే రావుసింగ జనపాలునకే
యర్విన్ జెల్లును; దక్కొరు
సర్వజ్ఞుండనుట కుక్కసామజమనుచే.

(“జన పాలునకే యర్విన్ జెల్లు” నన్నప్పుడు రాజునకు సమ్మానము. “జనపాలునకు ఏ యర్విన్ జెల్లు”; అన్నప్పుడు రాజునకు అవమానము)

ఆస్థాన కవులిచ్చిన సమస్య - శ్రీనాథుని పూరణము

ఉ॥ తక్కక రావుసింగవసుధావరు డర్దుల కర్థమిచ్చుచో
దిక్కులలేని కర్ణుని దధీచిని భేచరు వేల్పుమాను బెం
పెక్కిన శామధేనువు శిబీంద్రుని నెన్నెడుభట్ట! దిట్టవె
“కుక్కవో! నక్కవో! పణివో! కోతివో! పిల్లివో! భూత
పిల్లివో”

మీ బిరుదులేవి యని అడిగినప్పుడు :-

చ॥ తరువున గాండివంబిడదె
ధర్మజు నాన కిరీటి యేన వా
కృరసిజ నేత్రయానతి వి
చారము చొప్పునఁ గర్వహీనతన్
మరలి తెలుంగు భూమికి న
మాన గతింగొని పోవు వాడనై
బిరుదులు నారి వాగుకడఁ బెట్టితి
సత్కవి సార్వభౌముడన్!
సభారంభంలో శారదాస్తుతి

సీ॥ దీనారటంకాల దీర్ఘమాడించితి
దక్షిణాధీశు ముత్యాలశాలఁ
బలుకు తోడై తాండ్ర భాషా మహాకావ్య
నైషధగ్రంథ సందర్భమందుఁ
బగుల గొట్టించి తుదృఢ వివాదప్రౌఢి
గౌడ దిండిమభట్టు కంచుడక్క
చంద్రశేఖర క్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ
బాదుకొల్పితి సార్వభౌమ బిరుదు
యెటుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీద
రావుసింగ మహీపాలు ధీవిశాలు
నిండుకొలుపున నెలకొని యుండి నీవు
నరస సద్గుణ విఖరంబ శారదాంబ!

(క్షేత్ర చారిత్రక రచన)

భద్రాచలం క్షేత్రము

భద్రాచలం ఖమ్మం మండలంలో వెలసిన జగత్ప్రసిద్ధమైన పుణ్యక్షేత్రం. ఇది ఖమ్మం నగరానికి ఈశాన్యదిశన 135 కి. మీ. దూరాన గోదావరీ వామ తీరాన వెలసినది. భద్రాచలం దక్షిణాపథ మధ్యస్థలం. 'Heart of the Deccon' అని బ్రిటిషువారు దీనిని పేర్కొన్నారు. రామాయణంలో పేర్కొనబడిన దండకారణ్య మీ ప్రాంతమేనని చెప్పుదురు. బ్రహ్మాండాది పురాణాలలో ఈ దివ్యక్షేత్రం పేర్కొనబడినది. తెలుగువారిదేవుడైన శ్రీరాముని నిలయంగా వెలసిన భద్రాచలాన్ని గురించి తెలియని తెలుగువారుండరు.

ఈ క్షేత్రానికి ప్రత్యేకమైన చారిత్రక సాంస్కృతిక ప్రాముఖ్యత కలదు, రాముడు సీతలక్ష्మణ సమేతుడై వనవాసంలో ఇచట కొంతకాలం గడిపినాడని ఈ భద్రాచలానికి 35 కి. మీ. దూరంలో గోదావరీ తటే ప్రాంతాన పర్ణశాలను నిర్మించుకొని నివసించెనని ఇచటనే రావణుడు సీతను దొంగిలించెనని చెప్పుదురు. ఈ ప్రాంతానికి సమీపంలో ఏటపాక (జటపాక) అను గ్రామం కలదు. ఇచ్చటనే రావణుడెదిరించి పోరాడి పడిపోయిన జటాయువునకు రామలక్ష్మణులు గోదావరీ జలంతో నివాపములు విడిచిరి. వాల్మీకి రామాయణంలో చెప్పబడిన గోదావరీ పర్ణశాల (పంచవట్టి) మరియు దండకారణ్యాది ప్రదేశాలు నిదర్శనాలుగా నేటికి ఇచట వెలసియున్నవి.

గోదావరి : పడమటి కనుమలలో నాసిక్ దగ్గర త్రియంబక మనుచోట పుట్టి తూర్పుదిశగా ప్రవహిస్తూ గోదావరీనది భద్రాచలానికి పశ్చిమసమీపాన ఉత్తరంనుండి దక్షిణముగా ఉష్ణగుండం వరకు ప్రవహించును. అటనుండి తూర్పుగా ప్రవహిస్తూ పాపికోండల వరకు ఉత్తరదిశ పట్టి అటనుండి తూర్పుగా ప్రవహిస్తూ సముద్రము

చేరబోవును. ఇట్లు మలుపులు తిరిగి భద్రాచలం వద్ద గోదావరి మూడు దిక్కుల చుట్టుముట్టి యుండుట వలన ఈ క్షేత్రానికి గోదావరి ప్రదక్షిణము చేయుచున్నదా అనిపించును. రెండు క్రోసుల వరకిచట గోదావరి జలం అత్యంత పవిత్ర తీర్థముగా భావించబడినది. భద్రాచల క్షేత్రంలో మూడు రోజులు నిద్రచేసిన భక్తులకు విష్ణుప్రాప్తి కలుగునని గౌతమీ మహాత్మ్యమందు చెప్పబడినది.

శ్రీమద్భద్ర శివోచయస్య పరితః
క్రోశద్భయాభ్యంతరే
తీర్థాణ్యర్చ్యద సంఖ్యయా త్రిజగతాం
సారాణి రామాజ్ఞయా
నిత్యం సన్నిహితాని సంతినితరాం
గోదావరీపార్శ్వయోః
తస్మాదత్ర దినత్రయాం వసతియః
ప్రాప్నోతి విష్ణోః పదం

పర్వశాలః :- భద్రాచలం దర్శించవచ్చిన యాత్రికులు పర్వశాలకు వెళ్ళివస్తుంటారు. అచట చిన్న రామాలయమున్నది, అచట రాముడు శోక రాముడు. సీతను రావణాసుకుడు ఎత్తుకపోయిన సంఘటన అక్కడే జరిగింది. పర్వశాల గోదావరికి ఒక ఒడ్డున ఉంటే దానికెదురుగా మరొకఒడ్డున ఒక పెద్దగుట్ట ఉన్నది. దానిని రథపు గుట్ట అంటారు. సీతను దొంగిలించుటకై వచ్చిన రావణుడు ఆ గుట్టపై విమానాన్ని ఆపునప్పుడు రాపిడివల్ల ఏర్పడిన చారలు నేటికీ కనిపిస్తున్నవి. పర్వశాలకు దగ్గరే ఒకగుట్టఉంది, దానిని

లక్ష్మణకొండ అంటారు. సీతమ్మకొరకు లక్ష్మణుడు నాణ్యవేసి ఆ కొండనుండి జలవాహినిని తెప్పించాడు దానిని “ సీతవాగు ” అంటారు. అందులో సీతమ్మ స్నానమాడేదని అచట నారచీరలు ఆరవేసికొనేవారని, అచట ఎరువు పసుపురంగురాళ్ళు ఉండుటచేత సీతమ్మ వాటిని రంగరించి పసుపు కుంకుమగా వాడుతునేది అని అంటారు. అచట ఒక గుహవుంది. రాముడు ఖరదూషణాధి రాక్షసులతో యుద్ధం చేస్తుండగా సీతను ఆ గుహలోనడచి లక్ష్మణుడు కాపలాగానుండెనని చెప్పుదురు. పర్ణశాలకు సుమారు 1 కి. మీ. దూరంలో దుమ్మిగూడెం అని ఒక ఊరుంది. అచట ఖరదూషణాధి రాక్షసులతో రాముడేకై కవీరుడై ద్వంద్వయుద్ధం (దొమ్మియుద్ధం) చేసాడని అందుకే దానికి దొమ్మిగూడెం అను పేరువచ్చిందని లేక ఆ పోరువల్ల అచట దుమ్మురేగుటవల్ల ఆ చోటున వెలిసిన గ్రామానికి ‘దుమ్మిగూడెం’ అనుపేరు వచ్చిందని చెబుతారు. దీనితెలుగుగా ఆవలియొద్దన జటాయువు గుట్టకలదు. కనుక జటాయువు నాణ్యుని దొమ్మియుద్ధంవల్ల ఈ చోటుకు ‘దొమ్మిగూడెం’ అనుపేరు వచ్చినేమో! ఇట్లా ఎన్నెన్నో గుర్తులు నాటి చరిత్రకు నిదర్శనాలుగా నిలిచి చూపరుల నాకర్షిస్తున్నవి ఇవికాక భద్రాచల సమీప ప్రాంతంలో గల ఏటపాక గ్రామంలో జటాయువు రావణునెదుర్కొని వానితో పోరాడి వాని ఖడ ప్రహారాలకు బలియై వీరమరణమందిన ఘట్టం స్ఫురణకు రాగానే రోమాంకురమగును. ఒక నిస్సహాయ నబలను రక్షించే యత్నంలో తనప్రాణాలనుకూడ లెక్కచేయక మానవతా ధర్మానికై దురాక్రమణము నెదుర్కొని బలియైపోయిన పక్షివీరునకు జోహారులు.

నేటి మానవజాతిలో జటాయువులాంటి వీరులేందరున్నారు? నేటిసమాజంలో దురాగతాలనెదురించు ధీరులేందరున్నారు? సౌజ

న్యాయై సమరంలో అమడుడైన జటాయువుగాధ జడసంఘాన్ని ఉద్ధరించే చేతనామృతదోహ!

పరిశీలన :- పర్ణశాల యెక్కడ? భద్రాచలప్రాంతమా? లేక నాసిక్ ప్రాంతమా? అనునది వివాదాస్పదమైయుండగా భద్రాచలం యొద్ద గోదావరికి ఏ తీరాన పర్ణశాల? కుడియెడ్డుననా లేక ఎడమ యెడ్డుననా అనునది ప్రస్తుత దర్శనీయాంశము. భద్రాచల పర్ణశాలయొద్ద గోదావరి ఉత్తరంనుండి దక్షిణానికి ప్రవహించును. ఇప్పుడున్న పర్ణశాల గోదావరికి తూర్పుతీరాన అనగా ఎడమ ఓడ్డునకలదు. కాని దీనికెదురుగా ఆవలిగట్టున అనగా పశ్చిమ తీరాన కుడి యెడ్డున రథపుగుట్ట కొట్టవచ్చినట్లు కనిపించును. దానికి సమీపముననే పర్ణశాల యుండెననుటకు తగిన కారణములు ఉన్నవి. (రథపుగుట్టలో రథముదాచి ఏలుదాటి ఏటికావలి యెడ్డున కల సీతనెత్తుకొని ఈవలి యెడ్డునకు వచ్చి రథముపై నెక్కించుకొని పోయెననుట సాగనిపని) రామలక్ష్మణులు లేని అదనుచూచుకొని రావణుడు పర్ణశాలను సమీపించలేదు. ఈవలి యెడ్డున నుండి ఆవలియెడ్డునకల పర్ణశాలలో ఇదిగమనించుట కష్టము కనుక రథపుగుట్టపై తేరునాపి గుట్టపైనుండి పొంచి దానికింద సమీపంలో నున్న పర్ణశాలను అదనుచూచి సమీపించి సీతనెత్తుకుని వెంటనే దగ్గరనున్న విమానముపై నెక్కించుకొని పోయెను. రామాయణంలో సీతను దొంగిలించునపుడు తేరు సిద్ధముగా యుండెనని తటాలున నెక్కించుకొని ఆకాశమున కెగసిపోయెనని ఉన్నది. కనుక రథపుగుట్ట సమీపములోనే పర్ణశాల యున్నదనుట సహజమని తోచును. రెండవది ఈ రథపుగుట్ట సమీపంలో సీతగుట్టఅను పర్వతమున్నది. దీనికింద పడమటివైపున పెద్దబయలున్నది.

అందు ఖరుని సదునాబాగువేల రాక్షసులతో రామదొక్కడు
 వొమ్మిపోరు చేయుచుండగా సీతాలక్షణులు సీతగుట్టల పర్వతము
 పైనుండి చూచిరి. అట్లుచూచినా కనిపించునుకూడ. ఈ పర్వతము
 దక్షిణదిశకు సుమాను 10 కి. మీ దూరాన సరిగా దుమ్ముగూడెం=
 ధూమగూడెం=ధూమము పొగ. ధూమజము=మబ్బు. ధూమ్యా
 బము=సత్తివిశేషము, రాక్షసుడు మాయచే పెనుగాలిని మబ్బులను
 సృష్టించి వాచిచాటున నెవరికి కనరాకుండా సీతనెత్తుకొని అశోక
 మార్గమున పోయెనని రామాయణంలో రామునితో జటాయువు
 అంటాడు. అందుకే ధూమ ధూమజములు కల్పించిన ఈ చోటును
 ధూమగూడెమని పేరువచ్చెనేమో! ధూమగూడెం దుమ్ముగూడెంగా
 మారి యుండవచ్చును.) దుమ్ముగూడాని కెదురుగా పశ్చిమ తీరాన
 ఒక చిన్నగుట్ట (జటాయువుగుట్ట) ఉన్నది దీనికి సమీపాననే జటా
 యువు రావణయుద్ధం జరిగియుండిను. మూడవది రామాయ
 ణాన్నిబట్టి పర్వతాల సమీపంలోనే పద్మసరస్సు ఉండవలె. ఇచ్చోట
 పెద్ద చెరువున్నట్లు చెప్పుదురు. నాలవది సీతాన్వేషణలో మృగ
 ములు దక్షిణమారము జూపును. ఏరడ్డమగుట కొంత నైరుతి
 దిక్కుగా పోయిరి. జటాయువుకూడా దక్షిణమారము జెప్పును
 అప్పుడు కూడ నైరుతి మూలగ కొంతదూరముపోయి మూడు
 కోసులు దూర్పుగా వెళ్ళిరని రామాయణము. అట్లు వచ్చుట చే
 బ్రద్రాచలంయొద్ద గోదావరికి దక్షిణదిశకు చేరుకొని వీరుదాటకయే
 వంపకు (పిక్కిందకు) పోవు మార్గము బట్టిరి. గోదావరి దాటి
 నట్లు వాల్మీకి చెప్పుడు పర్వతాల గోదావరి తూర్పుతీరాన యుండి
 నచో నైరుతికి వెళ్ళడానికి ఏరడ్డమై వీలుపడదు! కనుక ఇప్పు
 డున్న పర్వతాల కెదురుగా గోదావరికి కుడియొడ్డున అనగా పశ్చిమ
 తీరాన పర్వతాల యుండెనని ఇది రామాయణ సమ్మతమని శ్రీ వాసు

దాసస్వామి రామాయణం సమర్థించు చున్నది ఏటికే యెట్టున
నైతేనేమి కాని ఒకటిమాత్రం నగ్నసత్యంగా కనిపించును. సీత
పర్ణశాలలో కనుపించనందుకు పద్మముల కోసుకొని తెచ్చుటకు
గోదావరికి పోయేనేమోయని రాముడనగా లక్ష్మణుడువెళ్ళి చూచి
వచ్చుట జటాయువుకు గోదావరి జలంతో వివాపములు విడుచుట
రామలక్ష్మణులు బట్టినమార్గములు ఈ స్థలమునకు సరి పోవుట
ఇవన్నియు రామాయణ విరుద్ధము కాకుండుట మొదలగు సంశ
యములనుబట్టి పర్ణశాల గోదావరితీరస్థమని అది ఇచ్చటనేయని తెల్ల
మగుచున్నది

నాసికలో పర్ణశాల రామాయణ సమ్మతము కాదనుటకు
సహేతుక వాదమున్నది. అదెట్లునిన రామాయణ ప్రకారం పంచ
వటినుండి రామలక్ష్మణులు దక్షిణదిశకు వెళ్లటానికి నైఋతిమూలగా
కొంతవెళ్లి మరల నైఋతిగాపోయి అచటినుండి తూర్పుగాపోయి
కబందునిజంపి అచటనుండి పడమరగాపోయి పంప (తుంగభద్ర)
చేరుకొని దానికి పడమరనున్న శబరిగుహకుపోయి పిమ్మట పంపా
సరోవరం తిన్నగాదాటి దాని దక్షిణతీరాన ఋష్యమూక పర్వత
మున సుగ్రీవాదుల కలుసుకొందురు. నాసికాపంచవటినుండి ఇట్టి
మార్గములవలంబించినచో పంప-ఋష్యమూకపర్వతము (కిష్కింధ)
చేరుకొనలేరు. ఒకవేళ నాసికావాదులన్నట్లువారాగ్నేయ మూలగా
పయనించిరన్న నదియు సాధ్యపడదు. అట్లుచేసిన సముద్రతీరము
చేరగలరు. కాని కిష్కింధ చేరలేరు. అదియునుగాక అగ్నేయ
ముగా పయనించినట్లు వాల్మీకి ఎక్కడా వ్రాయలేదు. నాసికా వాద
మును ఖండించు మరొక ప్రబలకారణమున్నది. లంకనువిడి
రామేశ్వరమునుండి అయోధ్యకు తిరిగి వచ్చునప్పుడు మార్గమధ్య
మున రాముడు సీతకు యెడమవైపున కిష్కింధను కుడివైపున

పంచవటివి చూపించును. నాసికలో పంచవటి యుండినచో అది (పంచవటి) యెడమవైపుకు కిష్కింధ కుడివైపుకు కాగలదు ఇది రామాయణ విరుద్ధము. ఇదికాక నాసికావాదము ప్రకారము చిత్ర కూటమునుండి దక్షిణముగా పశ్చిమాభి ముఖై నాసిక చేరు కొన్నచో వింధ్యపర్వతమును నర్మదాతపతులను దాటవలసియుండును. అట్లు దాటినట్లు వాల్మీకి వ్రాయలేదు. అంత ప్రసిద్ధినదులను వ్రాయక విస్మరించునా? కనుక నాసికా పక్షవాదము వాల్మీకి రామాయణ విరుద్ధము, నిరాధారము.

(ఈ పరిశీలనకు ఆధారం 'అంధ్రవాల్మీకి' శ్రీవాసుదాసస్వామి రామాయణం) ఏ దెల్లున్నను చరిత్రకారులింకను సరిశోధనలు జరిపి సత్యప్రదర్శనము గావింతురుగాక:

మూల విగ్రహాలు :-

భద్రాచల దేవాలయములో సీతారామలక్ష్మణ విగ్రహాలు అత్యంత సుందరములు, దివ్యతేజోవంతములు. రామవిగ్రహం లోని ప్రత్యేకతను వర్ణించే ఈ శ్లోకమును అవధరించండి.

“వామాంకస్థిత జానకీ పరిలసత్కో దండ దండం కరే
చక్రం చోర్ధ్వకరేణ నాహాయుగళే శంఖం శరం దక్షిణే
విబ్రాణం జలజాత పత్ర నయనం భద్రాద్రి మూర్ధ్నిస్థితం
కేయూరాది విభూషితం రఘుపతిం సౌమిత్రియు కంభజే”.

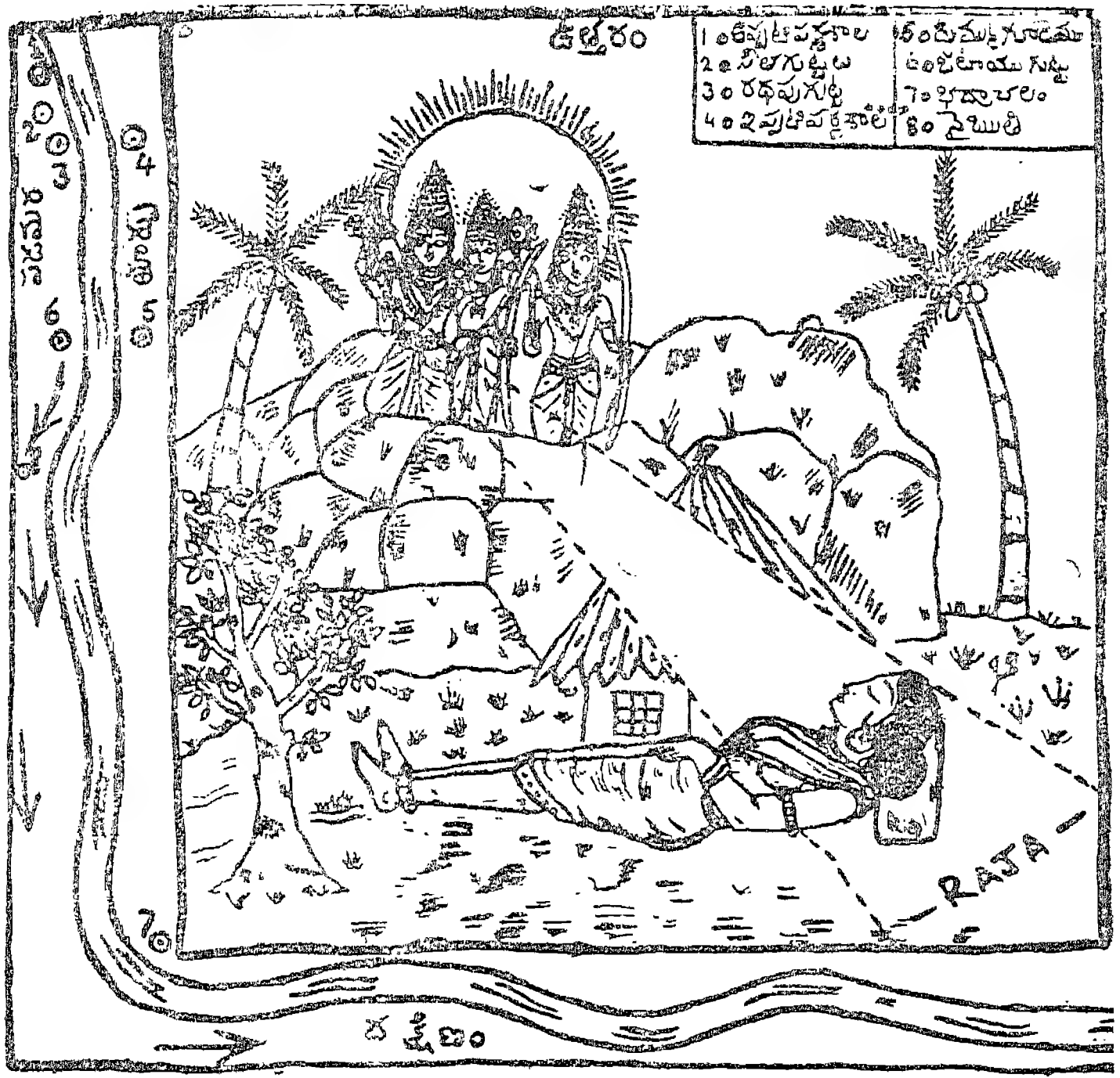
ఎక్కడైనా ద్విభుజరామ విగ్రహాలే కనిపించును. కాని ఇచటి రామవిగ్రహం చతుర్భుజములు కలిగి ముందు రెండు చేతు

లలో ఎడమచేత కోదండం కుడిచేత బాణం ధరించి వెనుక రెండు చేతులలో - కుడిచేత శంఖు ఎడమచేత చక్రం దాల్చి ఉండటం విశేషం. మహావిష్ణువు వలె ఇట్లా “చతుర్భుజరాముడు” కనిపించడం అరుదు. ఇట్టి విగ్రహం పూజకు అతిముఖ్యము మరొక విశేష మేమనగా విష్ణువునకు కుడిచేత చక్రం ఎడమచేత శంఖు ఉండటం సహజం. దీనికి విరుద్ధంగా ఈ రాముని కుడిచేత శంఖు ఎడమచేత చక్రం ఉంది. ఇందులకు కారణం రావణాది రాక్షసుల వధించిన తరువాత చక్రంతో పనిపూర్తి అవగానే దానిని తన వామహస్తాన ధరింపచేసి శిష్టసంరక్షణార్థం శాంతి సంస్థాపనార్థం శంఖును తన దక్షిణ హస్తాన ధరించెనని అంటారు. దివ్యత్వమువల్ల పడే ఇచ్చటి సీతారామలక్ష్మణ విగ్రహాలు సామాన్య స్థపతి నిర్మితాలు కావని పించును. దర్శనమాత్రాన సర్వజగముల మరపించి దివ్యానుభూతిని కలిగించి సాష్టాంగపడి ప్రణమిల్లజేయు భక్తిరసావేశముపొంగజేయును.

భద్రుగిరి చరిత్ర :- పూర్వము బ్రహ్మ వరప్రసాదమున మేరువు మేనకలకు భద్రుడను మహాత్ముడు జన్మించెను. భద్రుడిచట వనవాసమునకై వచ్చిన శ్రీరామచంద్రమూర్తిని దర్శించి నేవించి స్వామిని సీతలక్ష్మణ సమేతంగా ఎల్లప్పుడు తన శిరము (శిఖరము) నందే నివసించునట్లు కోరుకొనెను. కలియుగములో అతనికోరిక దీర్చెదని స్వామి వరమొసగెను. శ్రీరామ కటాక్షమునకై భద్రుడు గిరిరూపంలో కఠోర తపశూచరించ సాగెను. రామావతారం చాలించి స్వామి కైగుంఠము వేంచేసెను. భద్రుని తపస్సు ఇంకా సాగుతూనేయుండెను కలియుగారంభమాయెను. అంత సత్యవాక్పరిపాలకుడును భక్తపరాధీనుడునునైన శ్రీ మహావిష్ణువు ఆత్రమాత్రమున శంఖచక్రములు కుడిఎడమలుగా ధరించి బయలు

దేరెను. భద్రునికిచ్చిన వరము ప్రకారము అదిశేషుడు లక్ష్మణుడై లక్ష్మీదేవి సీతాదేవియై విష్ణువు కోదండరాముడై భద్రగిరి శిఖరముమీద స్థిరనివాసమేర్పరచుకొనిరి. మహావిష్ణువు భద్రాచల రాముడగుటచేత దేవతలు, ఋషులు భద్రగిరికి వచ్చి స్వామిని నేవించుకొనుచుండిరి. ఇచటి రామునికి పైకుంఠరాముడని రామ నారాయణుడని ప్రతీతికలిగెను.

దమ్మక్క :- యుగాలు గడిచినాక కలియుగంలో మర్త్యులకు రామదర్శనంతో తరించు నవకాశము మొట్టమొదటిసారి పోకల దమ్మక్కవలన కలిగెను. ఈమె నిరక్షరాస్య నిరుపేదరాలు, శబరికుల సంజాత. భద్రగిరి సమీపాన రెడ్డిపాలె అను కుగ్రామంలో నివసించే దమ్మక్కకు ఒకనాటిరాత్రి స్వప్నంలో ఈ భద్రగిరిపైన ఒక నిర్జన ప్రదేశంలో ఒక తాటిచెట్టుదగర సీతారామలక్ష్మణ విగ్రహాలు కనుపించెను. మరురోజున దమ్మక్క తన కూతురును వెంట నిడుకొని గుట్టపైకెక్కి వెదకిచూడగా తాను కలలో చూచిన దివ్య మూర్తులగుపడెను. ఆ పేదభక్తురాలు అచటనే ఒకచిన్న మంటపమును కట్టించి దివ్యమూర్తుల నందుంచి భక్తితోపూజించి కృతార్థురాలయ్యెను. కలియుగంలో భద్రాద్రిరాముని మొదటిసారి పూజించిన ప్రథమ మానవభక్త శిఖామణి ఈ దమ్మక్క. మరుగున పడిపోయిన యుగాలనాటిది భద్రాచలం. కలియుగంలో భద్రాద్రిరాముని దర్శించి పూజించుకొనుభాగ్యం మానవాళికి దమ్మక్కమూలాననే కలిగినదని చెప్పాలి ఈమెయే త్రేతాయుగంలో శబరియేమో! మహాత్ములు మానవ కళ్యాణార్థం మళ్ళి మళ్ళి పుట్టరా? భద్రాచలక్షేత్రానికి మూలకారకురాలైన దమ్మక్కభక్తురాలి స్మృతిచిహ్నంగా ఒక శిల్పంకొని గుడికొని ఉంటే బాగుండుననిపించును. కాని అట్టిదిచట కనిపించదెందుకో?

దమ్మక్క స్వప్నదర్శనం

2. గోదావరి-వర్ణన

కలిలో లోకమునుద్ధరించ తొలుతన్

కాన్పించి తా కోయ పో

కలి దమ్మక్కకు స్వప్నమందున భవ

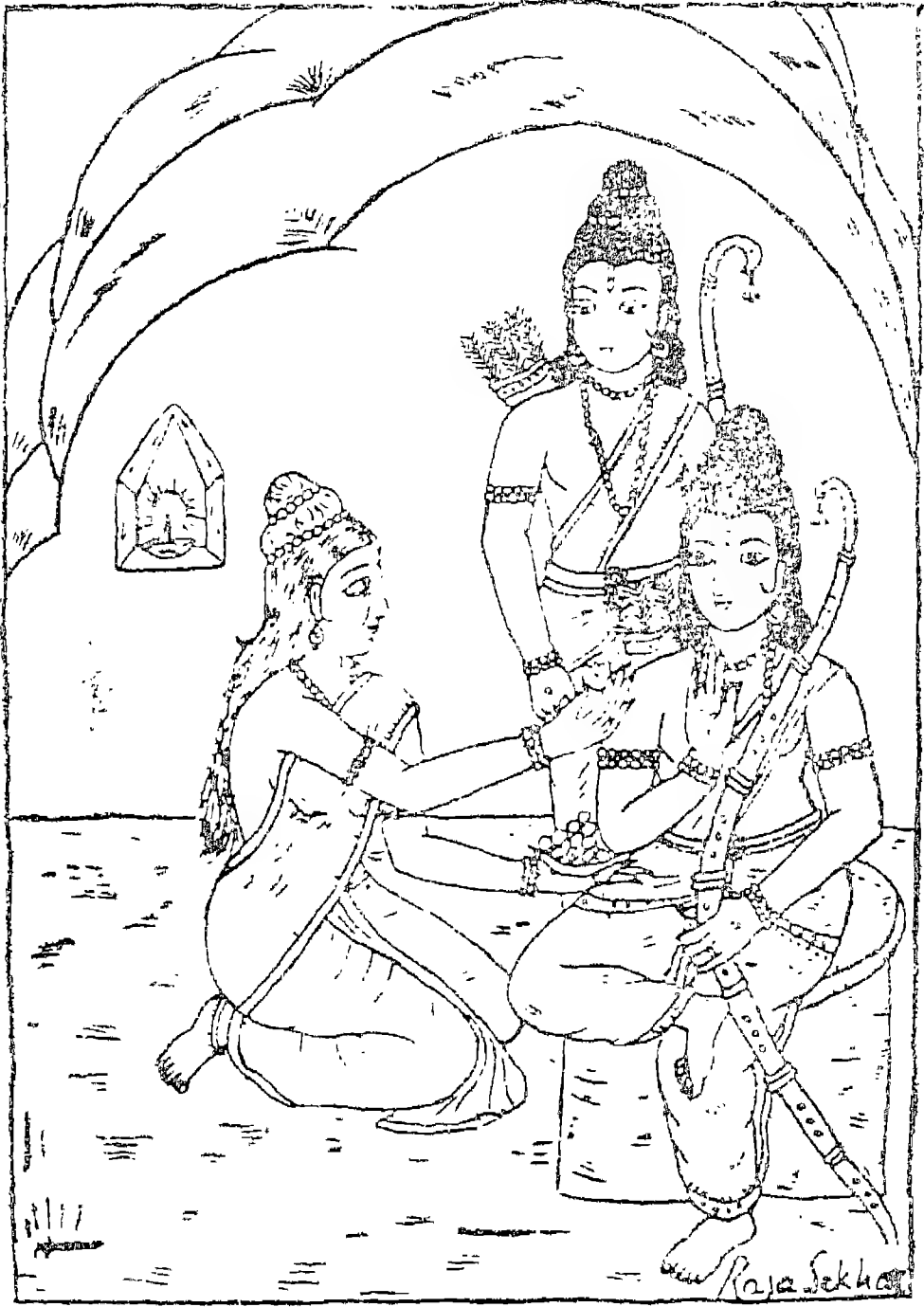
త్కారుణ్య దివ్యమృతో

జ్వలదారయురీ నిమ్మజాతులకునె

కాతెత్తెపో మా నమ

త్వరితావాటిక నట! వద్రగిరి నీ

తరామచంద్రప్రభా!

అరెరే! ఎంగిలివడ్డ పండకయి అం

జా పేక్షయా! పండకె

కరువుంగొంటివ: ఆకలిన్ సయిప తే

కన్ దింటివా: లేక భ

క్రిరసంబెంగిలి కాజొ: ఆ శబరి రీ

తిన్ గాన్కొర్పింప దు

స్తర మార్గంబదిమాకు భద్రగిరి సీ

తా రామచంద్రప్రభూ:

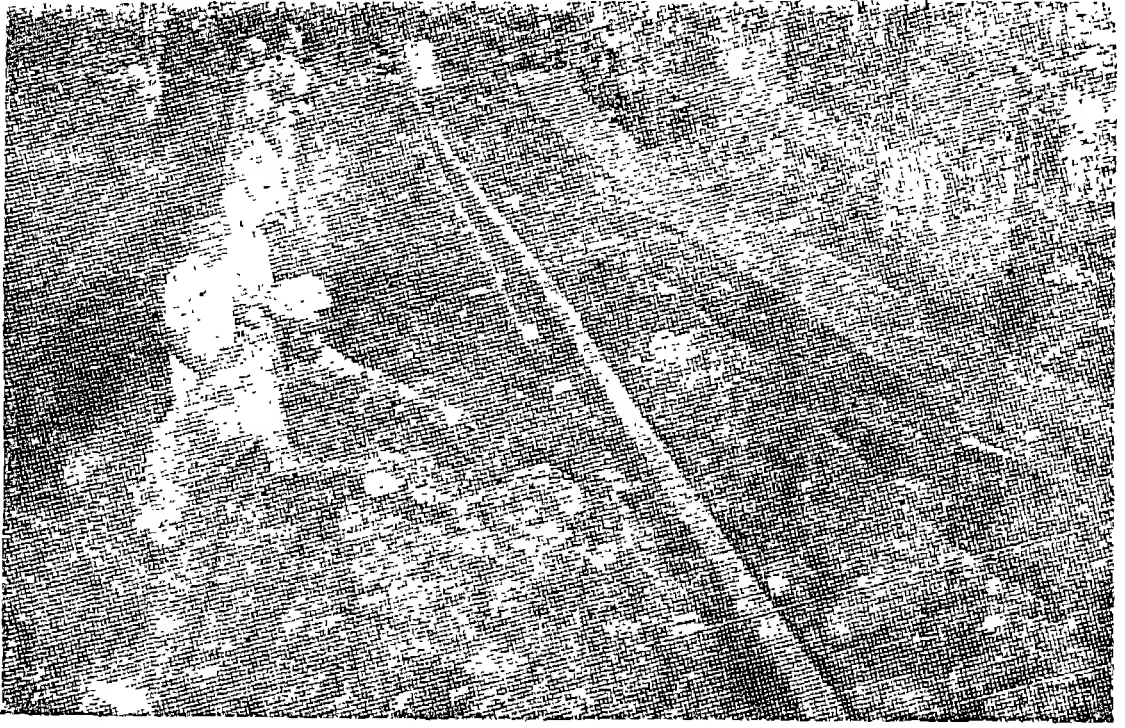
దమ్మక్క రామదాసులు సమకాలీనులు. దమ్మక్క ఉదంతం
 మూడువందల సంవత్సరాలనాటిదే. అయితే మరియచటి
 మూలవిగ్రహాలను స్తుతించు “వామాంకస్థిత” అను ప్రసిద్ధశ్లోకం
 అదిశంకరులు చెప్పినదందురు. శంకరులకాలం 8వ శతాబ్దం. పైన
 చెప్పినట్లు మానవలోకానికి మరుగైనా భద్రగిరిక్షేత్రం దేవఋషులచే
 అనాదినుండి దర్శింపబడుచుండెడిది. శంకర భగవత్పాదులును
 దర్శించిరి. శ్రీవారికి సాధ్యముకానిదేమున్నది.

మత సామరస్యత : పూర్వం భద్రాచలక్షేత్రం గోలకొండ
 తానీషాలచే పిదప ఆసిఫ్ జాహీ మరియు నిజామ్ నవాబులచే వంశ
 పారంపర్యంగా నిర్వహింపబడుట మొన్నటివరకు ఈ దేవాలయ
 నిర్వహణార్థం స్వామివారి అర్చన సంసేవాదుల నిమిత్తం నిజాము
 ధనాగారమునుండి ఇరవైవేల రొక్కం వస్తూఉండటం చూస్తే మత
 సామరస్యతకిది ఎంతఅపూర్వ నిదర్శనమో వేరే చెప్పనక్కరలేదు.
 మరొక ఆసక్తికరమైన విశేషమిట్లు చెప్పుదురు. మహనీయుడైన
 కబీరుదాసు ఈ క్షేత్రానికి ఒకపకీరురూపమున స్వామి దర్శనార్థం
 రాగా అర్చకులతనిని ఆక్షేపించి అలయప్రవేశమీయకుండిరి. అంత
 స్వామివారి విగ్రహాలు కనబడకుండ మాయమైపోయెను. స్వామికి
 కులమత తత్వాల పాటింపు లేదని నిజమైన భక్తియే
 ప్రధానమని అర్చకులు గ్రహించినవారై కబీరుదాసుకు అలయ
 ప్రవేశమిప్పించిరి. వెంటనే విగ్రహాలు స్వస్థానంలో కనుపించెను.
 రామదాసు కబీరుదాసుచే రామ మంత్రోపదేశము పొందెనందురు
 కాని రామదాసు కాలము 17వ శతాబ్దమయితే కబీరుదాసుకాలము
 14వ శతాబ్దము. ఇది పొసగదు. కాని తపోధనులకు సాధ్యము
 కానిదేమున్నది. వారు చిరంజీవులు. అవసరమైతే ఎప్పుడైనా
 కన్పింతురు ఇది ఆర్యోక్తి.

రామదాసు :- ఈయనే కంవర్ల గోపన్న. రామభట్టదే భద్రా
చల రామదాసుగా పేరొందెను. ఖమ్మం పట్టణానికి సుమారు
20 కి. మీ దూరంలో గల చరిత్రాత్మకమైన నేలకొండపల్లి వాస్త
వ్యుడు అక్కన్న మాదన్నలకు మేనల్లుడు. సంస్కృతాంధ్ర
ములేకొక ఉర్దూ పాఠశీకభాషలు చక్కగా నేర్చినవాడు. సత్కవి
సద్భురుడు. రాజకీయ ప్రతిభకలవాడు గోలకొండ నవాబు
అబ్దుల్ హసన్ తానీషా హయాములో షేష్యారుగా నియమింప
బడి తరువాత తన సమర్థతను నిరూపించుకున్నవాడై హసనాబాదు
అనబడు పాల్వంచ పరగణాధికారిగా నియమింపబడెను.
“పాల్వంచ” ఇప్పటి కొత్తగూడెం బూరుంపాడు భద్రాచలం తాలూ
కాలు కలిపి హసనాబాదు పరగణాగా వ్యవహరింపబడుచుండెను.
దీనికి పాల్వంచ హెడ్ క్వార్టర్స్. సమర్థత సత్ప్రవర్తనాది సాంప్ర
దాయముకల వారికే బాధ్యతాయుత ఉచ్యోగములిచ్చే కాలమది.
హసనాబాదు పరగణాలో సర్కారీశిస్తులు బకాయ పడియుండెను.
కార్యదక్షతకల గోపన్న సరిస సాత్విక మార్గమున బకాయలను
నేర్పుతో వసూలు చేస్తువచ్చెను. అప్పుడే భద్రాచలంలో పోకల
దమ్మక్క ఆఘాద్వ వృత్తాంతమువిని భక్తిపరుడైన గోపన్న తన
మకాము పాల్వంచనుండి భద్రాచలానికి మార్చెను. అకాలములో
దమ్మక్క వృత్తాంతము గోపన్ననేకాదు ఆప్రాంతపు సమస్తప్రజల
నాకర్షించి యుండును. ఆ పరగణాధికారియైన గోపన్న
ప్రజానుకూలత నూతనగా గ్రహించి భద్రాచల ఆలయ ప్రాకారాదులు
నిర్మించటం ఆగమశాస్త్ర విధానము ననుసరించి దివ్యమూర్తులకు
అర్చనసంపేవాదులుజరిపించటం ఆమూల్యాభరణాదులు చేయించటం
మొదలగునట్టి ఆలయ సముద్ధరణాది కార్యక్రమాలు చేపట్టెను
మతసామరస్యతగల తానీషానుండి అనుమతి (Ratification)

సామర్థ్యము
వనశివము
1754-87

సింగరేణి కాలరీఫ్ కోల్ మైన్స్

ఇటులంకేళుడు సీతనెత్తుకొని పో

యెన్ గర్భశోకాగ్నిఁ మ్రొం
గుటఁ భూదేవికి గుండియల్ గమిలి బొ

గున్ దేరఁ 'కోల్ మైను' లి
చ్చట వర్తిల్లె - పరోపకార మొనగూ

ర్చన్ సజ్జనుల్ మానరెం
తటి నంత ప్తులునైన తద్రగిరి సీ

తా రామచంద్రప్రభూ!

తప్పక లభించునను నన్ముకంతో ముందుగా అనుమతికై వ్రాస్తూ అరులక్షణ ప్రభుత్వధనం ఆలయ సముద్ధరాణాదులకై ఖర్చు పెట్టెను కాని విధి వక్రించుటచే తానీషా అట్టి ఖర్చును అక్రమ వ్యయం (Misappropriation) క్రింద జమకట్టి గోపన్నను నేరను నిగా బంధించి కారాగార శిక్ష విధించెను. గోపన్న 12 ఏండ్లు గోలకొండ కోటలోగల చెరసాలలో నుంచబడెను. అక్కన్న మాదన్నలు అత్యంత ప్రధానమైనపదవులలో నున్నారు. తన మేనల్లుడైన గోపన్నను చెరసాలనుండి విడిపించక పోవటం తానీషా పరిపాలనలో బంధు ప్రీతి పక్షపాతములకు తావు లేకుండెననుటకు నిదర్శనము. కాకున్నచో మతాంతరులైన అక్కన్న మాదన్నలకు మంత్రిపదవు లిచ్చురా!

కారాగార శిక్ష కఠినమైనది. రామదాసు (గోపన్న) ఎంత ఖర్చుచో అంత ఉద్దండ పండితకవి. చంపకోత్పలాలలో దాశరథి శతకం ప్రౌఢంగా వ్రాసినవాడు. పద్య గద్య గేయ రచనాభురీణుడు అయినా భక్తి రసావేశంలో తన పాండిత్యమంతా మరచి అచ్చతెనుగు నుడికారంలో కీర్తనలు పాడుతూ రాముని తెనుగు దేవునిగాచేసికొన్న గేయకవి సామ్రాట్టు. భక్తి పాండిత్యమక్కరలేదుకదా! జాను తెనుగు పాటల గేయ కవిత్వంతోనే రామస్వామిని ఆకట్టుకొనికదలించి వేసేను

“ఇట్వొకుకుల తిలక! ఇక నైన పలుకవే! రామచంద్రా! నన్ను

రక్షింపకున్నను రక్షకు లెవరింక! రామచంద్రా!

చుట్టు ప్రాకారాలు సొంపుగ గట్టిస్తే! రామచంద్రా!

ఆ ప్రాకారమునకయ్యె - పదివేల వరహాలు రామచంద్రా!

లక్ష్మణునకు చేయిస్తే రవ్వల పతకము రామచంద్రా

ఆ పతకమునకు పట్టె - పదివేల వరహాలు రామచంద్రా!

సీతమ్మకు చేయిస్తే - చింతాకు పతకము రామచంద్రా!

అపతకమునకు పట్టె - పదివేల వరహాలు రామచంద్రా!

కలికి తురాయి నీకు - ఘనముగ జేయిస్తా రామచంద్రా!
 నీవు కులుకుచు దిరిగెద వెవరబ్బసొమ్మని రామచంద్రా!
 అబ్బ! చిట్టితినని - ఆయాసపడవద్దు రామచంద్రా! ఈ
 దెబ్బలకోర్వక - తిట్టితినిన్నిట్లు రామచంద్రా!”

ఇట్లా బంది ఖానాలో బాధల కోర్వలేక రామచంద్రమూర్తిని
 నిమిర నిశితాళుకవితాధారతో దెప్పి పొడిచెను భక్త్యావేశంలో
 భక్తునికి భగవంతునితో ఎంత చనువు! చనువు సహజమైన సాధారణ
 జాషలోనే సాగునుకదా! కారాగారశిక్ష పన్నెండేండ్లు అనుభవించినా
 భక్తి పతనం కాలేదు. చివరకు “నీవుందప్పనితః పరంబెరుగ రావే!
 - - - - - సంరక్షింపు భద్రాత్మకా!

అన్నట్లు శరణాగతుడై “అడుగుదాటి కదల నీయను-నా
 కభయమీక విన్ను విడువను” అని సామీప్య భక్తి పారవశ్యంలో
 రాముని బతిమాలెను. అంత కరుణామయుడు శరణాగత రక్షక
 దిరుదాంకితుడైన రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణసమేతుడై వచ్చి
 అర్ధరాత్రి సమయములో తానీషాకు దర్శనమిచ్చి ఆరులక్షల
 మాదలు చెల్లించి రశీదు తీసుకొని రామరాసును చెరసాలనుండి
 విడుదలచేసెను. రామ లక్ష్మణులు చెల్లించిన బంగారు నాణెములలో
 ఒకటి రెంటు నేటికిని భ్రాతృచల ఆలయంలో చూడవచ్చును.
 రామదాసుగారు చేయించిన అమూల్యాభరాణాలునూ చూడ
 వచ్చును. సాక్షాత్కారంగా రామ లక్ష్మణ దివ్యదర్శనం పొందిన
 వాడై ఈ అపూర్వ సంఘటనకు అచ్చెరువంది తానీషా హసనాబాదు
 పరగణాను భద్రాద్రి రామచంద్ర ప్రభువు కైంకర్యార్థం జాగీరుగా
 ఖర్మానా జారీ చేసేను రామదాసు రాముని నేవించి తరించెను. బంది
 ఖానా బాధలననుభవించిన సంఘటన బాధాకరముగా తోచినా
 చివరకు భక్తితో సాధించి మతాంతరులైన నవాబులచే భద్రాచల

దేవాలయమును సమాధరింపజేసిన రామదాసుగారి దివ్యచరిత్ర మత సామరస్యత నెలకొల్పునట్టి చిహ్నమై, చిరస్మరణీయమైనది.

1687 ఆరంభంలో గోలకొండకోటను ఔరంగజేబు జయించి తానీషాను అరెస్టుచేసి దొలతాబాదు జేలుకు పంపెను కాబట్టి దీనికి ముందే రామదాసు తానీషాల వృత్తాంతం జరిగినది అది 1674-86 కాలం 12 ఏండ్లు రామదాసుబందిఖానాలో గడిపినకాలం

రామదాసుగారి అనంతరం భద్రాచల దేవస్థానం రాజకీయ కల్లోలాలవల్ల చాలకాలం ఊస్థితిలో గడుపవలసి వచ్చెను. 1769 సం॥ లో విధ్వంసకుదైన "ధంసా" అను యువనేనాని భద్రాచలంపై దండెత్తి రాగా విగ్రహభరణాదులను పోలవరం చేర్చిరి. అప్పుడే భల్లాపేరయకవి వ్యాజస్తుతిగా భద్రగిరి శతకము వ్రాసెను ఈ గ్రంథమువల్ల అనాటి రాజకీయ పరిస్థితులు దెల్లమగును. 1775 సం॥లో విగ్రహాలు పోలవరం నుండి తిరిగి భద్రాచలం తేబడెను మరే కారణముచేతనో విగ్రహాలు 1776 సం॥లో బస్తరు ప్రాంతాలలోగల "కమలాపురం" చేర్చబడి పిమ్మట 1785 సం॥లో తిరిగి భద్రగిరికి తీసుక రాబడెను. భద్రాచలం ఇట్టి అస్తవ్యస్త స్థితిలో నుండగా లక్ష్మీనరసింహదాసు వరదరామదాసు అను ఇద్దరు భక్తులు నిజాము మంత్రియగు చందూలాల్ గారిని దర్శించి తానీషా ప్రభువు రామదాసున కొసంగినట్టి ఘరమానాను పునరుద్ధరింపజేసరి. దేవాలయపునరుద్ధరణకై వీరిరువురు కావించిన కృషి చిరస్మరణీయమైనది. వీరి యనంతరము దేవస్థాన భాద్యత వహించుటకు తగిన వారెవ్వరు లేనందున చందూలాల్ గారు దేవాలయ వ్యయమునకు రు. 18500 నిర్ణయించి శ్రీరాముని పేరనే సనదు జారీ చేయించెను. (1855 సం॥) తరువాత అది ఇరువైవేల

కూపాయల వరకు నిర్ణయింపబడినందురు. ఇట్లు గోలకొండ తానీషా తరువాత హైదరాబాదు విజాము నవాబులునూ భద్రాది రామచంద్రుని కైంకర్యార్థమై ప్రతి సం॥ ఇరువేల ఖర్చు భరిస్తూ ఏటా శ్రీరామనవమికి సీతారామ కళ్యాణోత్సవ సందర్భంలో తలంబ్రాచకని మంచి ముత్యాలు పంపుట ఆచారముగా ఉండెనందురు

భద్రాచలంలో శ్రీరామనవమినాడు సీతారామకల్యాణ మహోత్సవము పై భవోపేతముగా జరుగును. దేశం నలుమూలల నుండి వ్యయప్రయాసలకోర్చి భక్తజనులు తండోప తండములుగా వచ్చి కల్యాణోత్సవమును నులపండువుగాచూచి స్వామిని నేమిచి తరించుచున్నారు

శ్రీ రామనవమి ఉత్సవాలనాడు భద్రాచలం దర్శించే వారికి ప్రాప్తించు పుణ్యఫలం గురించి బ్రహ్మాండ పురాణంలో ఇటు చెప్పబడినది.

“సంప్రాప్య రామ నవమీం తులసీదళాద్యైః
సంఘాజ్య భద్రగిరి వాసిన మాది దేవం
కృత్వోపవాస మథ జాగరణం చ మర్త్యః
సాక్షాత్పదం రఘుపతేః పరమం ప్రయాతి”

మంగళం మహత్ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఆధారం —: 1. జనశ్రుతి 2. శ్రీమాన్ కొదమసింహం సత్యనారాయణా చాద్వలవారి “స్తంభాద్రి” అను గ్రంథం 3. పెన్సెన్ అఫ్ ఇండియా 1901 ఆండ్రప్రదేశ్ ఫేర్స్ అండ్ పెస్టిఫర్స్.

గ్రంథకర్త :
ఫోతేదార్ కేశవాచార్యులు

కలం పేరు : రసప్రియ
జననీ జనకులు : రామమ్మ,
జానకీరామా
చార్యులు
స్వగ్రామం : శ్రీరంగాపురం
వనపర్తి తా||
మ|| నగర్ జి||

ఉద్యోగం : ఐమ్మంజిల్లా ప్రణాళికా గణాంకశాఖాధికారి
అభ్యస్త విద్యలు : ఆర్థికశాస్త్రంలో పట్టభద్రులు, ఆంధ్రాంగ్ల, ఉర్దూ
హిందీ భాషలలో పరిచయ పాండిత్యములు
అభిరుచులు : కవిత్వం, చిత్రలేఖనం, తత్వశాస్త్రం, చరిత్ర
పరిశోధన.
వ్యాసంగములు : క్షేత్ర చారిత్రక సాంస్కృతిక రచనలు,
సాంఘికార్థిక ప్రణాళికా గణాంక సమీక్షలు

ఈ కవి కృతులు

ముద్రితం

అముద్రితం

1. శ్రీ రాజరాజేశ్వర శతకము	1. మాతృశ్రీ
2. శ్రీరామలింగేశ్వరనక్షత్రమాల	2. శ్రీరంగనాథ శతకము
3. అమర స్మృతులు	3. గేయకథలు
4. బుద్ధ చరితము (గోలకొండ
పత్రికలో)	4. గణాంకదర్శిని
5. శ్రీ సీతారామతారావళి	5. భద్రమాలికలు
	6. The Economic History
of Ancient Andhras

త ప్పా ప్ప లు

పేజీ

తప్పు

ఒప్పు

దుర్గాష్టకము లో రెండవ పద్యం

హాసలహారీ

హాసలహారీ

11 నొవ్వన్నదికశ్రువుల్

నొవ్వనదికశ్రువుల్

33 విష్ణుప్రాప్తి

విష్ణు పాదప్రాప్తి

34 రోమాంకురమగును

రోమాంచమగును

35 రావణుడు పర్ణశాలను సమీపించలేదు రావణుడు పర్ణశాలను సమీపించెను.

43 పదవులలో నున్నరు

పదవులలోనున్నను.

44 చిట్టితి

తిట్టితి

44 మాదలు

మాదలు

44 రెంటు

రెండు

44 కైంకర్యకార్థం

కైంకర్యార్థం

45 యువసేనావి

యవన సేనావి

46 ఇటు

ఇట్లు

46 రఘువతే:

రఘువతే:

33 గోదావరీ పార్శ్వయోః

గోదావరీ పార్శ్వయోః

“నేటి మానవజాతిలో జటాయువులాంటి వీరులెందరున్నారు:

నేటి సమాజంలో దురాగతాల నెదురించు ధీరులెందరున్నారు:

సౌజన్యావికై సమరంలో ఆమరుడైన జటాయుగాధ:

జడ సంఘాన్ని ఉద్ధరించే చేతనామృత బోధ!”